

Խմբագրական

ՍԹՆՓ ՀԱՅԵԱՑՔՈՎ....

Սեպտեմբեր 21, 2015....Հայաստանի Հանրապետութեան վերանկախացման տօն, որ մերթ կ'ուրախացնէ եւ կը ոգեշնչէ մեզ, մերթ ալ մեզ կը մղէ սթափ հայեացքով վերարժեւորելու անցած ուղին, մեր երկրի ներկայ իրավիճակը՝ հաւաքական ինքնաքննարկումի փորձով եւ ապագայատեսիլ առաջադրանքով....

Ահա շուրջ երկուքուկէս տասնամեակ է որ վերանկախացած է մեր երկիրը, օժտուած է իր օրհներգով կամ պետական հիմնով, սեփական դրօշով, ազգերու միջազգային ընտանիքին իր լիիրաւ անդամակցութեամբ, իր ազգային բանակով, վերանուաճուած Արցախով, Հայաստան-Սփիւռք անկաշկանդ փոխադարձ կապերով....

Վերանկախացումէն շուրջ 25 տարի ետք, սակայն, կրնա՞նք խղճի մտօք ըսել որ Հայաստանի Հանրապետութիւնը մեր երազած հայրենիքի պատկերն է, ուր կայացած է ազգային մեր պետականութիւնը, որ օժտուած ըլլայ՝ ազգային-պետական մեր իրաւունքներուն, շահերուն եւ ինքնուրոյն արժեհամակարգին վրայ խարսխուած ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեամբ, զայն կենսագործելու ուղղութեամբ մշակուած ռազմավարութեամբ եւ մարտավարութեամբ...: Պետականութիւն՝ որ երաշխաւորը ըլլայ իր քաղաքացիներուն ազատ, արդար եւ արժանապատիւ կեանքին, պետականութիւն՝ ուր իւրաքանչիւր քաղաքացի, անկախ բոլոր հանգամանքներէն, պաշտպանուած ըլլայ օրէնքով, բոլորին համար հաւասարապէս կիրառուած ու կիրառելի անխտրականութեամբ....

Իրականութիւնը, դժբախտաբար, բոլորովին այլ է մեր երազածէն ու բաղձացածէն: Արդարեւ, վերանկախացումի առաջին իսկ օրերէն, մեր երկիրը յայտնուեցաւ արժեքներու խառնաշփոթի մը մէջ, արժեքներու քառսի մը մէջ....ազատ շուկայական արժեքներ, արեւմտեան արժեքներ, դեմոկրատիայի եւ ազատականութեան արժեքներ, մարդկային իրաւանց արժեքներ..., որոնք շատ շուտով դարձան վայրի դրամատիրութեան քարոզած, անխնայ կերպով կենսագործած, սպառողական հասարակութեան նիւթապաշտ, շահամոլ, օգտապաշտ, եսամոլ, հոգեզուրկ չարժեքները....: Այս բոլորին մէջ, մենք մեր կողմնացոյցը կարծէք կորսնցուցինք, ազգային հոգեւոր-մշակութային արժեքներու եւ ազգային գաղափարի հիմնարար սկզբունքը: Շուտով կողոպուտի, թալանի, բռնութեանց եւ կամայականութիւններու «մշակոյթ»ը կամ հակամշակոյթը դարձաւ տիրական եւ կեանքի կոչուեցաւ քիչ մը ամէն տեղ, դառնալով օրուան դրութեան տէրն ու տիրականը....

Ապակողմնորոշուած եւ խարխափումներու մէջ տուայտող պետութիւնն ու հասարակութիւնը շատ դիւրաւ կրցան մոլորեցնել օտար ուժերը, աշխարհի կառավարման

կէտերը, իրենց տեսակաւոր աղանդներու եւ վարդապետութեանց, ազգակործան գաղափարախօսութեանց ներխուժումով, խորթ բարքերու եւ սուտ ու փուճ արժէքներու շլացուցիչ փայլով, հոգեզրկող եւ ոգեզրկող, յոռի բնագոյներ արթնցնող, բռնութիւն խրախուսող եւ մարդկային գիտակցութիւնը նսեմացնող շուկայիկ, էապէս հակա-արուեստի տարրերով, ժապաւեններէն մինչեւ երգ ու պար, գովազդներէն մինչեւ թմրանիւթեր եւ այլք...: Երեսուն խեղճ արծաթի փոխան, վարկերու եւ տեսակ-տեսակ նպաստներու փոխան, անոնք պատանդ վերցուցին մեր ինքնութիւնն ու դիմագիծը, մշակութային-հոգեւոր-բարոյական արժէքներու համակարգը, որուն վրայ էապէս խարսխուած պիտի ըլլար ազգային մեր պետականութիւնը...:

Այս համապատկերին մէջ, հայրենիքէն արտագաղթը նորանոր թափ ստացաւ, «Ո՛ւր հաց, հո՛ն կաց» տխուր մտայնութեան կազմաւորումով, երբ շատերու համար, նոյնիսկ մնացողներէն շատերուն համար, հայրենիքը տակաւ դադրած կը թուի ըլլալ էապէս հոգեւոր կամ ոգեղէն տարածք ըլլալու իր բնութենէն՝ անսակարկելի եւ անփոխարինելի...: Այս հայաթափումը մեր երկրին կարելի է անվարան նկատել սպիտակ կամ անարին ցեղասպանութիւն, սեփական ձեռքերով իրագործուած, այսինքն՝ ինքնասպանութիւն, իրերը կոչելով իրենց անունով:

Բայց ո՞ւր է ազգային մեր ինքնաճանաչումի ոգին, անկէ բխող պայքարի ոգին, ո՞ւր է ազգային մեր արժանապատուութիւնը: Որքա՛ն դիպուկ է բնորոշեր մեր պատմութեան անցած ուղին՝ հանճարեղ Չարենցը. «Պատմութեան քառուղիներում, մենք քայլել ենք երկա՛ր՝ անդէ՛կ, ցաքուցրի՛ւ, անգաղափա՛ր», շեշտելով մեր անիշխանականութիւնը, մեր կեդրոնախոյս վիճակը, համազգային գաղափարախօսութեան մը շուրջ համախմբուելու հաւաքական ոգիի եւ կամքի բացակայութիւնը: Նոյն Չարենցը սակայն պատգամեր է նաեւ իր յայտնի պատգամը՝ «Ո՛վ հայ ժողովուրդ, քո միակ փրկութիւնը քո հաւաքական ուժի մէջ է», որ այժմ, առաւել քան երբե՛ք, էական հրամայական է մեզի, դուրս գալու քաղաքական-տնտեսական, հոգեբարոյական-մշակութային ճգնաժամէն, որ կը սպառնայ մեր հայրենիքի եւ հայեցի լինելութեան, մանաւանդ ներկայ աշխարհաքաղաքական պայթիւնավտանգ պայմաններու մէջ:

Հլու-հնազանդ պատանդի կարգավիճակէն մենք ազգովին՝ Հայաստան եւ Սփիւռք, կրնանք ազատագրուիլ՝ ազգային խոր ինքնաճանաչումով եւ արժանապատուութեամբ, մեր ազատ բանականութեամբ, մեր արժէքներուն վերադարձով, մեր ներքին ամրութեան կերտումով, համախմբելով, համադրելով ու համակարգելով ազգային մեր ներուժը՝ Հայաստան եւ Սփիւռք, բոլոր ոլորտներէն եւ բնագաւառներէն ներս, ազգի եւ հայրենեաց հողի ամբողջականութիւնը ունենալով որպէս առանցք: Այս ուղղութեամբ ալ, անչափ էական նախապայման է հայ կեանքի վերակազմակերպումը՝ հայրենիքէն ներս եւ սփիւռքի տարածքին:

Ազգային պետականութիւն ունենալը, բոլոր ճոռոմ խօսքերէն գերիվեր, ազգի հարազատ մշակոյթը պահպանելու եւ ծաղկեցնելու յանձնառութիւն է, ազգի երազանքները իրականացնելու պատասխանատուութիւն է...ազգային ինքնագիտակցութիւն եւ

արժանապատուութիւն է...ազգի անվտանգ լինելութիւնն ու զարգացումը ապահովելու նախանձախնդրութիւն է ...

Որքան դիպուկ կը հնչեն նահատակ Հրանդ Տինքի խօսքերը, 2005-ին արտասանուած՝ Իսթանպուլի մէջ կայացած հարցազրոյցի մը ընթացքին, հալէպահայ մտաւորական Սալբի Գասպարեանի հետ. «...Եթէ յաջողինք Հայաստանը դարձնել ողջ հայութեան համար ապահով եւ յառաջադէմ հայրենիք մը, ապա այն ատեն արդէն մեր վրէժը լուծած կ'ըլլանք այդ հայրենիքը ի սպառ վերացնելու ծրագիրներ մշակող թուրքէն...մենք մեր նահատակներուն պարտական ենք հզօր հայրենիքի մը կառուցումը...», եւ անշուշտ՝ ներկայ եւ գալիք սերունդներուն:

Պատի՛ւ ու փա՛ռք բոլոր անոնց, որոնք քար մը աւելցուցած են մեր հայրենիքի կառոյցներուն վրայ..., որոնք իրենց քրտնաջան աշխատանքն են նուիրեր հայրենակերտումի սուրբ գործին..., որոնք իրենց արիւնով են պաշտպաներ հայրենեաց սրբազան հողը..., որոնք իրենց սիրով, գիտակցութեամբ ու յանձնառութեամբ, զոհողութեան բարձր ոգիով կ'ապրին ու կը շնչեն յանուն Հայաստանի ու հայութեան աւելի լաւ ու լուսաւոր գալիքին...

Շնորհաւո՛ր սօնդ, հայրենի երկի՛ր:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

50-րդ Համարի Լոյս Ընծայման Առթիւ

ՈՂՋՈՅՆԻ ԽՕՍՔ «ԱՉԱՏ ԽՕՍՔ»ԻՆ

Ազատ Խօսքի յիսուներորդ համարի լոյս ընծայումը հանգրուան մըն է, որ կը թելադրէ պահ մը անդրադառնալ անցած ուղիին, իմաստաւորել եւ արժեւորել զայն, նորոգ ուժականութեամբ շարունակելու համար ճամբան:

Մարտ 2011-ին ծնունդ առաւ Ազատ Խօսք-ը եւ անխափան շարունակականութեամբ լոյսին ընծայեց իր յիսուն թիւերը, ամսական հերթականութեամբ...միշտ հաւատարիմ մնալով իր ստանձնած առաքելութեան, որուն մասին կը կարդանք իր «Առաքելութիւն» բաժնին մէջ, ուր յատկապէս կ'ըսուի. «Ազատ Խօսքի ծննդոցով, մենք կ'առաջարկենք այս բեմը դարձնել վերկուսակցական, համահայկական մտածողութեամբ շնչող բեմ, դուրս ելլելով ազատ միտքը կաշկանդող եւ բռնադատող նախապաշարումներէ եւ կարծրատիպերէ, հատուածամոլ նկատառումներէ, տեղայնական գաւառամտութենէ...»:

ՅԻՍՈՒՆ ԹԻԻԵՐ...որոնք կարելի անաչառութեամբ եղան հայելին հայ կեանքին, համահայկական ոգիով, քարացած կարծրատիպերէ ձերբազատ....

ՅԻՍՈՒՆ ԹԻԻԵՐ...որոնք ոչ միայն հարազատօրէն ցոլացուցին հայ կեանքը յուզող ինդիւրները, այլեւ ու մանաւանդ մեր հայեացքը յառած պահեցին՝ ամբողջական Հայ ժողովուրդի եւ ամբողջական Հայոց աշխարհի տեսլականին, մեր Պահանջատիրական եւ ազգային-ազատագրական երթին, ազգային-հոգեւոր բարոյական արժեհամակարգին, ազատ, արդար եւ արժանապատիւ երկրի կերտումին, Հայաստան-Սփիւռք իմաստուն, նպատակասլաց եւ անկեղծ համագործակցութեան վրայ...Տակաւին, մեր ուշադրութեան սեւեռակէտը պահեցին՝ տարանջատ, կոտորակուած եւ մասնատուած հայ ժողովուրդի ներուժի մէկտեղումին եւ արդիւնաւորումին վրայ...: Եւ վերջապէս, Ազատ Խօսքը ջատագովը մնաց եւ կը մնայ մեր դարաւոր ինքնութիւնը արտայայտող հայ մշակոյթին եւ հազարազանձ հայոց լեզուին, մասնաւորաբար անոր առաւել վտանգուած ճիւղին՝ արեւմտահայերէնին, որ տարագիր արեւմտահայութեան տոհմիկ լեզուն է, անոր բռնագրաւուած հայրենիքին ոգեղէն բովանդակութիւնը:

Ազատ Խօսքը հաւատաց եւ կը հաւատայ որ մամուլին վերապահուած է՝ ժողովուրդը դաստիարակելու մեծագոյն դերակատարում մը: Որքան ճիշդ է ըսուած. «Առօրեայ անհամ անցքերի ու դէպքերի նկարագրութիւնը հրապարակախօսութիւն չէ: Խօսքի լուսանկարչութիւն չպիտի լինի մամուլը...(Գարեգին Նժդեհ)»: Մամուլը պարտի դառնալ իր ժողովուրդի հոգեւոր, բարոյական եւ մտաւոր հայելին: Անոր մարդկային եւ ազգային ինքնաճանաչման եւ ինքնագիտակցութեան արթնացման բեմը...Ազգային գաղափարախօսութիւն մշակելու ամպիոնը: Այսպիսին եղաւ ուղեգիծը Ազատ Խօսքի:

Այսուհետեւ եւս, Ազատ Խօսքը խոնարհաբար կը միտի դառնալու խղճի ձայնը մեր ժողովուրդին, ստրկամտութեան, անարդարութեան եւ անտարբերութեան թմբիրին դէմ աղաղակող անլռելի զանգակատունը, ճշմարտութեան վճիտ, մաքուր, անկեղծ ու սրտազին խօսքը...Ժողովուրդին, ազգին արժանապատուութեան ջերմ, համարձակախօս պաշտպանը....

Ճշմարիտը, հոգիի վեհութիւնը, ազնիւ զգացումները....ասոնք են որ էապէս կը դաստիարակեն անհատն ու ազգը: Մեզի ներկայիս անչափ կենսական են «օղի, ջուրի, հացի նման», հոգեկան յեղափոխութիւնը, մտայնութեան յեղափոխութիւնը, ազգային բուն արմատներուն վերադարձը..., ընթերցողներուն հետ անկեղծ հաղորդակցութիւն ստեղծելով: Ա՛յս է Ազատ Խօսքի գլխաւոր միտք բանին:

Հեզասահ եւ հեշտ ու դիւրին չեղաւ անշուշտ Ազատ Խօսքի անցած ուղին, քանզի ան անհատական նախաձեռնութիւն է եւ չունի զօրավիզը միութեան մը, կազմակերպութեան մը, թէ կուսակցութեան մը....:

Նմանապէս, զերծ չեղաւ ան թերացումներէ կամ բացթողումներէ, վստահաբար, ինչպէս է պարագան մարդկային ամէն ձեռնարկի եւ գործունէութեան:

«Ամբողջովին մինակ»ի վճռակամութեամբ հանդէս գալը կ'ենթադրէ խիզախութիւն, յանդգնութիւն, առաւել եւ առաւել պատասխանատուութեան գիտակցութիւն....նիւթաբարոյական ծանր բեռը շակկելու պատրաստակամութիւն եւ արժանապատուութիւն:

Այսօր, առաւել քան երբէ՛ք, զինուած մեր ընթերցողներու քաջալեր կեցուածքով, յանձնառու ենք շարունակելու մեր երթը, հաւատալով որ Ազատ Խօսքի սփռած նշոյլ մը լոյսն անգամ կը նպաստէ հայ կեանքի լուսաւորման, ճառագայթման, յառաջընթացին...

ԱԶԱՏ ԽՕՍՔ-ը՝ հայ իրականութեան մէջ, նշոյլ մը ճառագայթ ըլլալու պատուաբեր պատասխանատուութիւնը կը վերստանձնէ այս կարեւոր հանգրուանին եւ՝ նորոգ հաւատքով ու յանձնառութեամբ, կը շարունակէ իր երթը... Աստուած մեզ պահապա՛ն:

Արտօնատեր եւ Խմբագիր

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Հոգեխոցը եւ Հալածախտը Հայոց ցեղասպանութեան քաղաքականքաղաքացիական Հոգեբանութեան Մէջ

« Անշուշտ չենք կրնար անցեալը փոխել եւ կատարուածները չկատարուած համարել... սակայն նուազագոյնը՝ կրնանք ցեղասպանութեան մեղքին յաջորդած եւ անոր շարունակութիւնը եղող ժխտումի եւ ուրացումի քաղաքականութեան վերջ մը դնել ...: Պետութեան պատկան կառոյցներէն կը պահանջեմ, որ ազատագրուին ամօթի այսզգացումէն ... անոնցմէ կը պահանջեմ, որ մեզ բոլորս, իմա՝ այս երկրին քաղաքացի պետութեան մը քաղաքացիները ըլլալու խիպ ու ամօթէն... Համոզուած եմ, որ պետութիւնները քայլ առնելու մղողները՝ ժողովուրդներն են: Ժողովուրդներն ու իրենց

խիղճը՝ երաշխիք են ո՛չ միայն անցեալին հետ առերեսուելու, այլ այս հողերուն վրայ անգամ մըն ալ նման ամօթներ չապրելու... »:

Ֆէթիիյէ Զէթին

Հայ ժողովուրդի ցեղասպանութենէն 100 տարիներ ետք, իր հայրենիքէն արմատախիլ եղած կեդրոնագուրկ, աշխարհացրի տարագիր հայր թէւ իր խորքերուն մէջ ինչ որ չափով դեռ կը տառապի իր հաւաքական հոգեխոցի (Mass Trauma) ցաւէն, բայց ցեղասպան թուրքն ալ boomerangի անգիր օրէնքով՝ նոյնքան եւ աւելի կը տառապի տակաւ սաստկացող իր անբուժելի հալածախտէն (Persecution Complex):

Մանավանդ վերջին 10-ամեակին, Թուրքիոյ թէ՛ քաղաքական թէ՛ քաղաքացիական ծանծաղուտին մէջ եռեւեփող հոգեբանական բարդոյթները եւ անոնց հետեւանքով ի յայտ եկած տագնապները, այսօր աւելի քան երբեք կուգան հաստատելու, որ ջուրն ալ կը բռնկի , որ իրօք «պումերանկ»ը յետադարձ պտոյտով կը հարուածէ նոյն ինքն՝ զայն նետողը եւ քողակերծելով երկրին քաղաքական գաղափարախօսութեան ոճրածին էութիւնը, ճեղքեր կը

բանայ անձեռնմխելի համարուող համարգելքներու «Թապուներ» պատուարին մէջ ու կը խոցէ թրքութեան մտացածին արժանապատուութեան Աքիլլեսեան կրունկը:

Տարագիր հայ ժողովուրդի հաւաքական հոգեխոցի եւ թուրքերու հալածախտի հոգեբանական ոլորտներու մէջ տեղի ունեցող երկկողմանի պատերազմը, մանաւանդ թուրքիոյ պարագային, պարբէ րաբար նոր երեւոյթներով կը սպառնայ երկրին քաղաքացիական բռնաբարուած գիտակցութեան կայունութեան, կը խախտէ մտային մթագնումի արդիւնքով ձեռք բերուած արհեստական հաւասարակշռութիւնը եւ ասպարէզ կը դառնայ աննախընթաց էութեամբ տեղի ունեցող պայքարներու:

Թուրքիոյ մէջ, Պումերանկի տրամաբանութեամբ տակաւ ձեւաւորուած իրատես մտաւորականներու փաղանգին տարած բազմաբնոյթ աշխատանքներուն շնորհիւ, մերթ արագընթաց, մերթ յամրաքայլ կշռոյթով կը փշրուին կոշկոռ կապած մտակաղապարներ ու հպարդելքներ, որոնց կարեւորագոյնը նկատուած հայ ժողովուրդի ցեղասպանութեան « թապու »ին վերացումը՝ ըստ երկրին յառաջապահ մտաւորականութեան համոզումներուն, պէտք է դիտել եւ ընդունիլ որպէս անշրջանցելի, անփոխարինելի եւ հրամայական պահանջք երկրին իրական ժողովրդավարացման ճանապարհին, այս պատճառով մտաւորականութեան այս դասակարգը անտեղիտայի պայքար կը տանի հայատեացութեամբ առաջնորդուող պետական պաշտօնական գաղափարախօսութեան դէմ, պարզապէս մեկնելով այն գիտակցութենէն, որ քաղաքական հպարդելքներ ունեցող պետութիւնը երբեք ժողովրդավար չի կրնար ըլլալ, հետեւաբար բոլորովին ալ պատահական չէ, որ հայ ժողովուրդի ցեղասպանութեան հարցի արծարծումը՝ կամայ թէ ակամայ դառնար հայատեացութեան վրայ հիմնուած պետական պաշտօնական գաղափարախօսութեան դէմ պայքարելու առանցքային գործօն, զուգահեռաբար եւ՝ մեկնակէտ իր պատմական յիշողութեան վերականգնումին, քողագերծելու դար մը ամբողջ իր գիտակցութենէն հեռու մնացած սեփական պատմութեան արատաւոր ծալքերը, պատմութիւն մը՝, որ 1928-ին, Մուսթաֆա Քեմալի սաղայելական հնարքով՝ օսմաներէնը լատինատառ թրքերէնով փոխարինուելէն ետք դարդրած էր ընթեռնելի դառնալէ ... դարձած էր անթեղուած անցեալ եւ յիշողութեան շիրմաքար, մինչ լատինատառ պատմագրութեամբ Թուրքիան կը դառնար անցեալ չունեցող բացարձակ սկիզբ, ուր « թրքութեամբ » հպարատանալու « Երանի՛ անոր , որ թուրք է ... » Քեմալական բարոյական պարտադրանքը, իր խորքերուն մէջ կը թաքցնէր ցեղասպան թուրքին հալածախտի անբուժելի հոգեբանութիւնը:

Եւ այսօր, լոկ 100 տարուան պատմութիւն մը ունենալու իրողութիւնը՝ խորապէս կը վիրաւորէ, կը գայթակղեցնէ ու կ'ըմբոստացնէ ոչ միայն թուրք իրապաշտ եւ ողջախոհ մտաւորականութիւնը, այլեւ անոր ազդեցութեան ոլորտին մէջ գտնուող հասարակական գիտակցութիւնը, կը խզուի 100 տարիներու պարտադիր լռութիւնը, ցաւահին խարխափումներու մէջ տակաւ կը վերականգնուի բռնաբարուած յիշողութիւնը, կը բացայայտուի իրերայաջորդ վարչակարգերու ոճրածին գաղափարախօսութեան հենքը, այս բոլորին արդիւնքով Քեմալական հանրապետութեան առասպելը տակաւ կը կորսնցնէ « հերոսապատում »ի, « գերհօրութեան», « անպարտելիութեան» եւ « գերադասութեան » իր հմայքն ու արժեքային հեղինակութիւնը...

Եւ ո՛չ միայն այդքան, պատերազմական ոճիրներով ձեռք բերուած կասկածելի յաղթանակներու թղթածրարները քննողներն ու տուժածներու յամառ հետապնդումները՝ այսօր հարցականի տակ դնելով թրքութեամբ հպարատանալու բարոյական «տոկմա»ն, հոգեբարոյական լուրջ տագնապներ եւ պառակտում կը ստեղծեն Քեմալական հալածախտը ժառանգած երկրին քաղաքականքաղաքացիական խճանկարային ոլորտներուն մէջ, ուր տեղի կ'ունենան տարականն տեղաշարժեր:

Պատմամշակութային ոլորտի մէջ, թուրք մասնագէտները չյայտարարուած բայց տարողունակ զգայախաբութեան հետեւանքով լուրջ տագնապ կ'ապրին:

Թուրք պատմաբաններու միջեւ գոյացած պառակտումը եւս կը վկայէ, որ պետական պաշտօնա կան պատմութիւնը պաշտպանող պատմաբաններու սուտի եւ կեղծիքի վրայ հիմնուած թէզերու բացայայտումով, կասկածի տակ կը դրուի երկրին անթեղուած անցեալը եւ զայն վերատեսութեան ենթարկելու պահանջքը կը դառնայ պետական համապատասխան կառոյցներուն ուղղուած լուրջ մարտահրաւէր, այս ուղղութեամբ թուրք պատմագետ Փրոֆ. Թանէր Աքչամի եւ իր նմաններուն կատարած գիտական ծանրակշիռ ուսումնասիրութիւնները կ'արժանանան մտաւորական առողջ շրջանակներու ուշադրութեան եւ հիմք ու աստղծ կը դառնան ակադեմական չափանիշներով կատարուող գիտական հետազոտութիւններու եւ վերլուծութիւններու, որոնցմէ օրինակի կարգով կ'առանձնացնենք Թ.Աքչամի եզրակացութիւններէն հետեւեալը՝

« Այսօր աւելի քան երբեք յստակ է, որ Թուրքիոյ Հանրապետութեան մայր կառոյցը հիմնուած է քրիստոնէական մշակոյթի վերացման եւ երկրին ոչմուսուլման հատուածի ինչքերու բռնագաւառումին եւ իւրացման վրայ...

Պաշտօնական թուրքիոյ հայոց ցեղասպանութեան հանդէպ բռնած ժխտողական քաղաքականութեան դիրքը՝ մեծապէս կ'առընչուի հատուցման խնդիրին, որովհետեւ ճանաչումի պարագային Թուրքիան հարկադրաբար պիտի կանգնի հայերու վնասները հատուցելու անխուսափելի խնդիրին առջեւ ...

Փոխհատուցումը կարելի չէ սահմանափակել լոկ ինչքերու վերադարձը ձեւաբանող օրինագիծերով, պարզապէս որովհետեւ ան աւելին է քան անոր նիւթական սահմանումը , միւս կողմէն անհնար է նաեւ հայերու նիւթական կորուստներու անչափելի տարողութեան հաշուեկշիռը պատկերացնել, սակայն ինչ ալ ըլլան հատուցումին չափն ու ձեւերը, անոնք կը մնան խորհրդանշա կան եւ երբեք չեն համապատասխաներ կորուստի իրական չափերուն...

Այս բոլորին ընդմէջէն կը յստականայ հայ ժողովուրդի ցեղասպանութիւնը « թապու » ի վերածելու բուն պատճառը, այլապէս պէտք է ընդունիլ, հանրապետական թուրքիան կերտած հերոսներու շարքին տեսնել մարդասպաններու , աւազակներու եւ թալանիչներու գործօն ներկայութիւնը ... հանգամանք մը՝ որ աւերիչ ազդեցութիւն պիտի ունենայ հանրապետութեան հեղինակութեան եւ ազգային ինքնութեան մասին թուրքերու ունեցած անխախտ համոզումներուն վրայ...»:

Գիտական անաչառութեամբ եւ մտաւորական պարկէշտութեամբ առաջնորդուող նման եզրայանգումներ ինքնըստինքեան ձախողութեան կը մատնեն պարբերաբար շրջանառութեան մէջ դրուող հայթորք հաշտութեան յանձնախումբերու կազմութեան եւ պատմաբաններու համատեղ յանձնաժողովի մը յառաջացման առաջադրանքները, այս ուղղութեամբ, 2005-ին նախագահ Ապտուլլահ Կիլի պատմաբաններու յանձնաժողովի մը կազմութեան նախաձեռնութիւնը, քաղաքական ձախող մարտավարութիւն մը ըլլալու կողքին, նաեւ կը բացայայտէ Թուրքիոյ պետական քաղաքականութեան հոգեբանութեան ախտաւոր կենսակերպը...

2008-ին, համացանցի վրայ Ահէմտ Ինսէլի, Պասքըն Օրանի, Ճէնկիզ Աքթարի եւ Ալի Պայրամօղլուի նախաձեռնութեամբ « Հայերէն ներողութիւն կը խնդրենք » կոչով տեղի ունեցած ստորագրահաւ ւաքի արշաւը եւս պումերանկի օրինակով սուր տագնապ ստեղծեց Թուրքիոյ քաղաքականքաղաքացիական գիտակցութեան մէջ, պառակտեց երկրին մտաւորականութիւնը եւ անգամ մը եւս հայերուն հանդէպ բորբոքեց թուրք ազգայնականձայրայեղական շրջանակներու ատելութիւնը, որոնց համար խնդրոյ առարկայ կոչը՝ թուրք ժողովուրդի միասնականութեան ուղուած հարուած մըն էր, միանգամայն հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման առաջնորդող քայլ մը, որ նոյնաբնոյթ մարտավարութեամբ մը պէտք էր հակակշռել, հակադարձութիւնը սկիզբ առաւ հանգստեան կոչուած 60 թուրք դիւանագէտներու ներողութեան արշաւը պարսաւող այլ կայքէջի մը ստեղծումով, սպայակոյտի հրամանատարութիւնը եւս չուշացաւ « ներողութեան կոչ»ը բնութագրելու իբրեւ երկրին շահերուն վնասող արարք, մինչ միւս կողմէն, հայ զանգուածին մէջ եւս « կոչ» ին ստեղծած հոգեբանական տուայտանքը՝ հակադիր անդրադարձեր արձանագրեց:

Թուրքիոյ քաղաքացիական-հասարակական ոլորտներուն մէջ ի յայտ եկած ինքնութեան տագնապը եւս, հակառակ նորահաս սերունդներու հոգեբանութեան մէջ հայերու հանդէպ հետեւողականօրէն ներմուծուող մաղձին, թոյնին եւ ատելութեան իր նոր երեւոյթներով կը սպառնայ երկրին բռնապետական մոլուցքով առաջնորդուող քաղաքականութեան, այստեղ մեծ դեր կը խաղան ցեղասպանութեան իրողութիւնը հաստատող կարեւոր հրատարակութիւններ, մամուլին մէջ լոյս տեսնող ողջախոհ մտաւորականներու հրապարակումներ, վաւերագրական ժապաւէններ, մշակու թային ձեռնարկներ եւ այլաբնոյթ նախաձեռնութիւններու օրէցօր աճող քանակն ու որակը: Այս պարունակի մէջ հրապարակ ելած ցեղասպանութեան ընթացքին բռնի կրօնափոխ դարձած հայերու հարցախնդիրը ինքնին՝ երկրի ողջ տարածքին ինքնութեան տագնապ յառաջացնող առաջնագոյն գործօնը կը համարուի, որուն տարողունակ դրսեւորումը ի յայտ եկաւ Հրանդ Տինքի յուղարկաւորութեան եւ անոր յաջորդած դատավարութիւններու ընթացքին ցուցաբերուած ժողովրդային լայն զանգուածներու մասնակցութեամբ, այստեղ մեծ է դերը իրաւագէտ Ֆէթիլէ Չէթինի, որ իր « Մեծ Մայրիկս » (2004) եւ « Թոռներ » (2009) հատորներով կը հանդիսանայ Թուրքիոյ տարածքին ինքնութեան կայծը բռնկեցնող կարեւորագոյն հեղինակութիւններէն, ըստ որուն՝ թուրքին ինքնութեան տագնապն ու հալածախտը պիտի շարունակեն խորանալ ու բարդանալ այնքան ատեն, որ ան կը շարունակէ ուրանալ իր գործած մեղքը, կամ լաւագոյն պարագային կը շարունակէ խաղալ իր կրաւորական հանդիսատեսի դերը, որուն մտայնութեան մէջ, գործուած մեղքը դադրելով

յանցանք նկատուելի ազգային ասանդոթսովորոյթ դարձած է, մինչդէռ հակառակը պէտք է պատահի, որովհետեւ « իրական դատաւորը ժողովուրդներն ու անոնց խիղճն է ... »:

Յետ հայոց ցեղասպանութեան, Եւրոպայի կպած առաջին ֆաշական պետութիւնը հանդիսացած Թուրքիոյ քաղաքականպետական ոլորտներուն մէջ բոյն դրած հալածախտի հոգեբանական տազնապը առաւել եւս սրելով, հաշուեյարդարի ենթարկեց երկրին տարածքին վրայ գտնուող այլ փոքրամասնութիւններ , ինչպէս յոյներն ու ասորիները, զուգահեռաբար հայ ժողովուրդի ցեղասպանութեան ուրացման քաղաքականութիւնը հետեւողական կշռոյթով, ժամանակի ընթացքին բացարձակ անտեսումէն անցաւ ժխտումի ապա խեղաթիւրումի փուլերէն`

4050- ականներուն, Թուրքիոյ սպայակոյտի զօրավարներէն Էսատ Ուրազըի առաջնորդութեամբ սկսած խեղաթիւրման քարոզարշաւը ընդլայնեցաւ 70-ականներուն թուրք դիւանագետներուն դէմ շղթայագերծուած արարքներէն ետք, եւ թափ ստացաւ Իսսան Սաքարիայի, Քամուրան Կիրիւնի, Եուսուֆ Հալաճօղլուի եւ այլոց կատարած արխիւներու ապակողմնորոշիչ հատուածներու հրապարակումներով, պարզապէս շփոթ ստեղծելու միջազգային հանրային կարծիքին մօտ:

1993-ին, ժխտողական քաղաքականութեամբ առաջնորդուող թուրք դիւանագիտութիւնը յաջողեցաւ ՄԱԿի տեղեկագիրներուն մէջ մուտք գործած, 1944-ին Լեմքինի սահմանումով « ցեղասպանութեան եզր»ը հանել տալ:

1980-2010 որդեգրուած քաղաքականութիւնը կը խուսափի փաստերու քննարկումէն, փոխարէնը թէ՛ տեղական թէ՛ միջազգային հարթակներու վրայ կը ծաւալէ խեղաթիւրումի կազմակերպուած քարոզարշաւ, այս առանցքին մէջ կաշառելով միջազգային լրատվամիջոցային կառոյցներ, օտար պատմաբաններ, միջազգային լրատուական ցանցերու մէջ հեղինակութիւն վայելող վարձկան լրագրողներ եւ արեւմուտքի համալսարաններուն մէջ ժխտումի քաղաքականութիւնը հունաւորելու կոչուած գիտաշխատողներ, դասախօսներ եւ ամպիոններու ղեկավարներ, այս մասին ըստ ցեղասպանագետներու միջազգային ընկերակցութեան նախագահ` Կրեկորի Սթենթօնի « Ժխտումը ցեղասպանութեան վերջին փուլն է, որ տուժող կողմին հոգեբանօրէն եւ մշակութային առումով ոչնչացնէ լու, այդ խումբի անդամներուն նոյնիսկ իրենց հարազատներուն մասին ունեցած յիշողութենէն զրկելու շարունակական փորձ է, եւ ահա Թուրքիոյ կառավարութիւնը այս է, որ կ'ընէ աշխարհաս փիւռ բոլոր հայերուն նկատմամբ...»:

Ամէն տարի Ապրիլ 24-ի նախօրէին Թուրքիոյ պետական ոլորտի բաղկացուցիչ քաղաքական եւ դիւանագիտական կառոյցները հոգեբանական լուրջ տազնապ կ'ապրին եւ զօրաշարժի կ'ենթարկեն իրենց ենթակայ կազմակերպութիւնները, խափանելու ցեղասպանութեան ճանաչման նպաստող որեւէ փորձ, մանաւանդ երբ ԱՄՆի Քոնկրէսի ներկայացուցիչներու պալատի օրակարգերուն մէջ տեղ գտած ըլլայ ցեղասպանութեան բանաձեւի քննարկման հաւանականութիւն մը, այդ կազմակերպութիւններու ամենէն ազդեցիկը կը համարուի 1956-ին ԱՄՆի մէջ կեանքի կոչուած

« Թրքական Միութիւններու Դաշինք» ը, որուն կառոյցը կը համակարգէ ԱՄՆի մէջ գործող աւելի քան 40 թրքական եւ Ազրպէյճանական կազմակերպութիւններու գործունէութիւնը, զօրավիզ ունենալով 1991-ին Նիւ Եորքի մէջ ստեղծուած Turkish Forum համացանցային կայքէջը:

Հայաստան Թուրքիա « Արձանագրութիւններու » նախաձեռնութիւնը եւս, իր երեւութապէս մեղկ ու ձեւական տրամադրութիւններու ստեղծումով, խորքին մէջ գայթակղեցուց եւ լուրջ անհանգստու թիւն պատճառեց երկրին ազգայնական, ցեղապաշտ եւ այլամերժ հատուածներուն, որոնք պարբերաբար իրենց կազմակերպած գրգռիչ ցոյցերով չեն վարանիր իրենց հայատեացութեամբ վառող զգացումները յայտնել:

Պէտք է ըսել, որ իր ունեցած հալածախստին պատճառով, Թուրքիա այսօր աւելի քան երբեք ապաքարոյական միջոցներով իր բոլոր ուժերը լարած է ոչ այնքան ճանաչումի պահանջքը շրջանցելու, այլ 20-րդ դարու առաջին ցեղասպանութեան զոհ դարձած, իր բնօրրանէն արմատախիլ եղած, բայց իր իրաւունքներու ձեռք բերման հետամուտ հայ ժողովուրդի պահանջատիրական պայքարի 100-ամեակը խափանելու:

Այս բոլորին առընթեր, հակադիր բեւեռի վրայ հայ ժողովուրդին ժառանգական հոգեխոցը կը շարունակէ կոտտալ, այնքան ատեն որ Եւրոպայի սահմանամերձ առաջին ֆաշական պետութիւնը՝ Թուրքիան, միջագային իրաւական օրէնքներու լոյսին տակ, հայ ժողովուրդի ցեղասպանութենէն 100 տարիներ ետք դեռ պատասխանատուութեան չէ կանչուած, դատապարտելի իրականութիւն մը, որ չի սանձեր նոր ցեղասպանութիւններ գործելու անոր յաւերժական մոլուցքը եւ դեռ աւելին՝ յիշողութեան բռնաբարումն ու անպատժելիութեան ցասումը 1.500.000 անշիրիմ նահատակներու սուզը կը դարձնեն անվերջ: Փաստօրէն թուրքը խոչընդոտելով պատմական ճշմարտութեան փոխանցութիւնը դեռ կը շարունակէ գործել իր ցեղասպանական ոճիրը , անցեալին բնաջնջումով միաժամանակ կը գրոհէ նաեւ ներկային ու ապագային վրայ, մէկը ոչնչացնելով միւսին գոյութիւնը հարցականի տակ կը դնէ:

Իրենց բնօրրանէն ամատախիլ եղած զանգուածներուն համար ռազմական նշանակութիւն ունեցող հողին կորուստը ինքնին՝ հաւաքական տագնապին հիմնական պատճառը հանդիսացած է, երկրային յենարան չունենալու սարսափը եւ հաւաքական յիշողութիւնը թիրախ դարձուցած սպառնալիքները խոցելով հոգին, մեծ դեր խաղցած են տարագիր հայուն հոգեբանական կենսակեր պի ձեւաւորման մէջ:

Հաւաքական հոգեխոցը ծանրօրէն կրած ցեղասպանութեան եւ անոր յաջորդած առաջին սերունդի հայ կիներու կեանքը եղած է աւելի անտանելի ու դաժան քան մահը ինքնին, բռնաբարուած ու բռնի կրօնափոխ դարձած հայ կանանց եւ աղջիկներու հոգեխոցը աւելի սուր է եւ աւելի ցաւագին քան հրաշքով փրկուած վերապրողներու հոգեկան ծանր ապրումները, առաջինները երբեք չեն ուզած իրենց ողբերգութեան մասին արատայայտուիլ, լռիկմնջիկ կրած են թէ՛ իրենց հարազատներուն կորուստի ցաւը թէ՛ կրծած են իրենց սպաննուած արժանապատուութեան ամօթը եւ փակուած իրենց սգաւոր ներաշխարհին մէջ, անկախ այն հանգամանքէն, որ թուրքի մը կամ քիւրտի մը կիներ ըլլալով անոր զաւակներուն ծնունդ տուած են, այս մասին կրկնութեան գնով օրինակ կը ծառայեն Ֆէթիհէ Զէթինի « Մեծ

Մայրիկս » եւ « Թոռներ » գիրքերը, ինչպէս նաեւ Կիւլչիչէք Կիւնէշ Թեքինի « Սեւ Պատանք »ը, Քեմալ Եալչընի « Վերապրողները », Յակոբ Խաչիկեանի եւ Ժան Իվ Սուսիի համահեղինակութեամբ « Ամառ Առանց Այգաբացի » վեպերը եւ Սուզան Խտրշեանի բեմադրութեամբ « Մեծ Սօրս Դաջուածքները » ժապաւենը:

Միւս կողմէն, հայկական ճարտարապետական կոթողներուն, եկեղեցիներուն եւ վանքերուն աւերն ու աւարը, մանաւանդ հոգեւոր կառոյցներու եւ գերեզմաններու պղծումը եւս, խոր ակօսներ բացած են զանոնք կորսնցուցած զանգուածին հոգեբանական աշխարհին մէջ:

Եղեռնի արհաւիրքը ապրած բայց կերպով մը ողջ մնացած երեխաներու հոգեբանական տագնապներով նշանաւորուող կեանքը եւս դարձած է երկարաձիգ լռութիւններու ուղի:

Յետ ցեղասպանութեան, թրքութեամբ հպարտանալու եւ անխոցելի ազգ ըլլալու բարոյական տոկման՝ երկրին ազգային, էթնիկ եւ կրօնական խայտաբղետ պարունակի հոգեբանութեան մէջ նոր խոցեր ստեղծելով, առաջին հերթին իր թիրախը դարձուց տեղւոյն հայ զանգուածը: Գաւառներու մէջ բռնի կրօնափոխ դարձած հայերու քաղաքացիական կարգավիճակը աւելի քան ողբերգական ըլլալով, պարզապէս շարունակուող ցեղասպանութեան այլ տարբերակ մըն էր, որուն կենդանի զոհերուն հոգեբանական կառոյցը՝ համապատասխան բնագաւառի գիտական ուսումնասիրութիւններու աննախընթաց նիւթ կը համարուի, իսկ ապօրինի տուրքերու որպիսին էր ունեւորութեան տուրքը, չպատճառաբանուած բռնութիւններու, հալածանքի, խտրութեան, թշնամական վերաբերմունքի եւ ընդհանրապէս հոգեւոր, մշակութային, կրթական եւ հասարակական բնագաւառներու մէջ եղած ճնշումները, իրենց ստեղծած սարսափի մթնոլորտով հաւաքական հոգեխոցը աւելի կը խորացնէին:

Մինչ տարագիր հայութեան աշխարհասփիւռ բեկորներու հոգեվիճակը, մանաւանդ Միջին Արեւելքի մէջ ստեղծուած հայ գաղութներու բաբախուն կեանքին շնորհիւ, համեմատաբար աւելի բարեյոյս պատկեր մը կը ներկայացնէր, սակայն գերծ չէր հոգին զալարող ցաւերուն յաճախանքէն:

Այսօր, ցեղասպանութենէն 100 տարիներ ետք, հայթուրք հակամարտութեան առանցքին մէջ տեղի ունեցող պարբերական տեղաշարժերը իրենց դրական թէ բացասական անդրադարձերը կ'ունենան հայ անհատի հոգեբանական ոլորտին մէջ, այս իմաստով վիրաւորական եւ գայթակղեցուցիչ են Թուրքիոյ մղած քարոզչական պատերազմի բաւիղներուն մէջ, հետեւողական կշռոյթով հրապարակուող՝ ցեղասպանութիւնը ժխտող եւ ճանաչումի ու պահանջատիրութեան իրաւունքները ոտնահարող ոչ միայն պետական պաշտօնական թէգերը, այլեւ այդ սայլին լծուած օտար պատմագետներու եւ քաղաքագետներու ունեցած բացասական մտակեցուածքները...: Հոգեբանական տագնապներ կը ստեղծեն նաեւ ողջախոհ թուրքին՝ իմա՝ « միւս թուրքին » առկայութեան հանդէպ որոշ կեցուածք որդեգրելու տուայտանքը, միջազգային հանրային կարծիքին որձեւէզ քաղաքականութիւնը, համահայկական չափանիշներով որոշումներ ընդունելու եւ համապատասխան կեցուածք որդեգրելու անկարողութիւնը, Հայաստանէն ահաւոր չափերու հասած արտագաղթը եւ Միջին Արեւելքի աւանդական գաղութներուն քայքայումը ...:

Արդ՝

Մեկնելով 100-ամեակի մը ընթացքին մեր ունեցած փորձ ու փորձառութեան արժեւորումէն, պէտք է ըսել, որ

Համահայկական չափանիշներով չենք կրցած համապատասխան հակազդեցութիւն ցուցաբերել եւ Թուրքիոյ ու անոր ջաղացքին ջուր լեցնող վարձկան գործիչներու կեղծ ու ստայօղ թէգերը բացայայտող՝ համարժէք փաստարկներով պատմութեան նենգափոխութիւնը հակակշռել, այս իմաստով ցաւալի իրականութիւն է, որ ցեղասպանութեան թեման միջազգային չափանիշներով գիտական ուսումնասիրութեան առարկայ դարձնելու համար, ցարդ չենք կրցած լաւագոյնս օգտագործել առկայ բազմաթիւ հնարաւորութիւններ, մինչ Թուրքիոյ զուգահեռ, Ազրպէյճանական կողմը եւս, այլ ճակատի վրայ իր դիւանագիտական շրջանակներուն տարած անխոնջ աշխատանքով անտեղիտալիօրէն կը նկրտի միջազգային իրաւագիտական տարողութեամբ « Խոջալու » ի մտացածին դէպքին իբրեւ « ցեղասպանութիւն » գնահատական ապահովել:

Եւ ո՛չ միայն այդքան, Թուրքիա եւ Ազրպէյճան իրենց դիւանագիտական աշխարհատարած ներկայացուցչութիւններու, միջազգային լրատուամիջոցներու եւ արեւմուտքի համալսարաններուն մէջ գործող կաշառուած պատմագէտներու, գիտաշխատողներու եւ լրագրողներու միջոցաւ կը տարածեն այնպիսի նիւթեր, ըստ որոնց իբրեւ թէ հայերը թուրքերուն դէմ ցեղասպանութիւն գործած են ... հետեւողական ուժականութեամբ կատարուող այս աշխատանքները կը միտին ապակողմնորոշել միջազգային հանրային կարծիքը, միաժամանակ աղաւաղել ու մրոտել հայուն կերպարը, անոր հանդէպ թուրքին ատելութեան զգացումները միշտ բորբ պահել, եւ մանաւանդ այսպիսով ձգտիլ հակակշռելու երկրին մէջ տակաւ ձեւաւորուող յառաջապահ մտաւորականութեան ունեցած ազդեցութիւնը երկրին քաղաքացիական ոլորտներուն մէջ, եւ ահա ճիշդ այս պատճառով զարմանալի չթուի եթէ 1915-ի Ապրիլ 24ին, Թուրքիոյ նախագահը Էրտողան հանդէս գայ հայոց ցեղասպանութիւնը ճանչնալու յայտարարութեամբ, պարզապէս վերջ դնելու երկրի յառաջապահ մտաւորակա նութեան իր եւ մասնաւորաբար պետական քաղաքականութեան դէմ տարած պայքարին, այս քայլով նաեւ իբրեւ արդարամիտ եւ իր բոլոր մեղքերուն թողութիւն ստացած, ապաշխարհեալ դեկավար, ճամբայ հարթել Միջին Արեւելքի մէջ Թուրքիոյ պետութեան տարածաշրջանի գերիշխող ուժը դառնալու նպատակի իրականացման:

Այս պատճառով իսկ, մանաւանդ մեկնելով այն իրականութենէն, որ ժխտումը այլեւս սնանկա ցած քաղաքականութեան գործօն է, ամէն գնով պարտինք կանխել, արգելակել եւ արգիլել հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումով՝ հայ ժողովուրդը հոգեբանական պարտութեան մատնելու Թուրքիոյ հաւանական մարտավարութիւնը... թոյլ չտանք, որ նման դաւադիր պահու մը հայոց ցեղասպանութեան 100ամեակը դառնայ հայ ժողովուրդը պառակտող, կոտորակող դարադարձ, որովհետեւ անկարելի է « ճանաչում » ով հարցը փակուած նկատել, այլ ընդհակառակը՝ բռնցքուած կամքով

Պահանջատիրութիւնը դարձնենք 100ամեակի մէկ ու միակ կարգախօս, այս ուղղութեամբ Հայաստանի պետութեան ցուցաբերելիք կեցուածքը եւս կարելի է համարել ճակատագրական:

Պումերանկի տրամաբանութեամբ, բոլոր հարթակներու եւ բոլոր բնագաւառներու մէջ կարելորութիւն ընծայենք հայթորք անհատական հանգամանքով հասանելի համախոհութեան եւ համագործակցութեան գործօնին, պարզապէս որովհետեւ թուրք յառաջապահ մտաւորականութեան իր պատմական յիշողութիւնը վերականգնելու գործընթացը կը սկսի հայոց ցեղասպանութեան բացայայտումով, իսկ այս առանցքին մէջ տարուող բազմաբնոյթ աշխատանքները մեծապէս կը նպաստեն Թուրքիոյ ժողովրդայինհասարակական խաւերու լուսաբանումին եւ ճիշդ կողմնորոշման:

Եւ վերջապէս ամէն գնով ջանալ , որ հարցը ստանայ իրաւական տարագում ... թոյլ չտալ, որ փոխհատուցումը սահմանուի լոկ ինչքերու վերադարձը ձեւաբանող օրինագիծերով, այլ « Հայ Դատ » ի արդարացիութիւնն ու անժամանցելիութիւնը ամրագրել իբրեւ համամարդկային հիմնախնդիր...:

ՄԱԼԲԻ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Հալէպ

Հարիւրամեակի Հետքերով Եւ «Յետոյ»ներով

Պարոյր Յ. Աղպաշեան ,

Պէյրութ, 12 Օգոստոս 2015

Հայոց Յեղասպանութեան 100ամեակը, նշումի եւ ոգեկոչումի, յիշողութեան ու պահանջատիրութեան կարգէն աւելի, եղաւ անկիւնադարձային, ուր անցեալը ու ներկան, ներկան եւ ապագան իրար ագուցելու հանգրուան մը հանդիսացաւ:

Ոչ միայն այսքա՛ն:

Հարիւրամեակը դարձաւ, վերանորոգ լիցքով ու պարունակով, հանդիպման ու համախմբման, համակարգման ու համադրման «ժամադրաւայր» մը, աշխարհասփիւռ հայութեան ու Հայաստանի միջեւ, զայն ոչ միայն ամրագրելու վճռակամութեամբ, այլեւ՝ այդ հիմամբ անոր հետապնդման տալու առաւել յառաջդիմութիւն եւ արդիւնաւետութիւն:

Հարիւրամեակը արժանացաւ միջազգային ճանաչումի, արձագանգի եւ անդրադարձի, թերեւս նոյնիսկ ի զարմանս հայութեան, բայց մանաւանդ Թուրքիոյ,

նկատի ունենալով զայն լուսարձակի տակ պահելու մեծապետական պետութիւններու հետաքրքրութեանց, Հայոց Ցեղասպանութեան ենթարկուելու անհերքելի եւ անուրանալի իրողութեանց:

Կասկած չկայ, որ սփիւռքատարած հայութիւնը ու հայրենի իշխանութիւնները, իւրաքանչիւրը իրեն յատուկ յանձնառութեամբ ու ներգործութեամբ, Հայոց Ցեղասպանութեան ընդունման ու ճանաչման մղում տուաւ, հանդէս գալով համապատասխան կոչով կամ արարողութեամբ, ելոյթով կամ յայտարարութեամբ, հաստատումով կամ դերակատարութեամբ, ընդգծումով կամ մասնակցութեամբ, ինչ որ կը նշանակէ թէ՛ Հայոց Ցեղասպանութեան թղթածրարը արդէն իսկ մուտք գործած է համաշխարհային դռներէն ներս, դիտարկելի յառաջընթացով ու գործընթացով:

Որքան ալ արձանագրելի ու բարենշելի ըլլան այս յաջողութիւնները, պէտք է ընդունիլ ու համոզուիլ, որ նման ուժգնութեամբ ու ծանրակշռութեամբ Հայոց Ցեղասպանութեան արծարծումը, հուսկ՝ զօրակցութիւնն ու կողմնամէտութիւնը անոր նկատմամբ, միշտ չէ որ կը բխին հայասիրութեան զգացումներէն կամ հայութեան սիրահարութենէն:

Միջ-պետական, միջ-կառավարական ու միջ-քաղաքական կեանքին մէջ, բացառուած չեն նման վերաբերմունքներ ու կեցուածքներ, գործնապէս թէ բարոյապէս, որովհետեւ, այս կամ այն կողմեր կը փնտռեն այնպիսի պահեր ու դրուածքներ, ուր կրնան, նոյնիսկ իրենց «շահ»երէն մեկնելով, երբեմն զօրակցիլ, երբեմն ալ հակադրուիլ այլ պետութիւններու, ժողովուրդներու կամ ազգութիւններու իրաւունքներուն, հիմնահարցերուն կամ դատերուն:

Առաւել կամ նուազ չափերով, այս է որ տեղի կ'ունենայ քիչ մը ամէն տեղ եւ քիչ մը ամէն հարցի նկատմամբ, առանց նշանակելու, թէ՛

- Ամէն պետութիւն նոյն արժեչափով ու գործելաձեւով կը շարժի, դիրք կ'որդեգրէ, կողմ կը պաշտպանէ կամ կը քննադատէ, քանի որ կան այնպիսիներ ալ, որոնք անվախօրէն եւ անհաշիւօրէն տէրն են իրենց քաղաքական արեւելումներուն եւ աշխատանք կը տանին որ տուեալ «դատ» մը իր արդար լուծումը ունենայ կամ ստանայ:

- Կան նաեւ պետութիւններ, որոնք՝ համակրական ու բարեկամական են, բայց, ատկէ դուրս ոչինչով կ'օժանդակեն այլոց «դատ»ային իրաւունքներուն, բացի խօսքային ու զգացական արտայայտութիւններէն, զգուշաւոր ըլլալու դիտաւորութեամբ հաւասարակշռութիւն պահելու մտօք եւ կամ՝ չվշտացնելու որեւէ կողմ, հուսկ՝ հաւատալով թէ այդ է ձեւը ու պէտք է դիմել երկխօսութեան ընտրանքին եւ անկէ ծնունդ առած (կամ առնելիք) որոշումային եզրակացութեան:

Պէտք չէ մոռնալ, որ քաղաքական աշխարհը բարդ է, իր փորձանաւոր ու վտանգաւոր ցանցերով, պատեհապաշտ ու լարախաղաց վերիվայրումներով, որոնք կը պարտադրեն ինչ-ինչ սաղորանքներ, դիմափոխութիւններ կամ դաւադրութիւններ:

Իսկ ներկայ աշխարհաքաղաքական պայմաններուն մէջ, ո՞ր չկան այդ երեւոյթները, ո՞ր տեղի չեն ունենար, իրենց տեսանելի եւ անտեսանելի անկիւններով, իրենց աւերիչ ու քանդիչ հետեւանքներով:

Այսպիսի խառնափնթոռ, խճճուած ու հանգուցաւոր կացութեան մէջ, հայ ժողովուրդը փորձեց Հայոց Ցեղասպանութեան 100ամեակ, լայն ֆոնի վրայ քաղաքականացնել ու միջազգայնացնել, այն միջոցներով ու հնարաւորութիւններով, որոնք իրեն համար հասանելի ու կիրարկելի են:

Բնական է, այդ բոլորը իրականացնելու ուղիները դիւրին չէին, ճամբաները փշոտ էին, այդուհանդերձ, զանոնք յաղթահարելը հրամայական էր, մանաւանդ ա՛յս հանգրուանին, երբ նոր հարիւրամեակը նոր թափ ստանալու մեկնարկի մէջ կը գտնուի:

Որոշապէս այս գիտակցութիւնն է, որ յաղթանակեց ու տիրեց, հարիւրամեակին տալու սուր յղացք ու սլացք, ժամանակը յարմարագոյնը ըլլալով Հայկական Պահանջատիրութիւնը վերաշխուժացնելու, նոր յառաջխաղացքներով եւ ազդու իրագործումներով:

Շատերու համար, անկանխատեսելին դարձաւ կանխատեսելի, ուրիշներուն, անիրականալին՝ իրականալի, ոմանց ալ, անգործադրելին՝ գործադրելի, երբ աշխարհը «թնդաց ու թնդացուց» Հայոց Ցեղասպանութեան պատմականութեամբ, իրաւականութեամբ, քաղաքականութեամբ, արդարադատութեամբ, աւելի մօտէն ճանչնալու զայն, ծանօթանալու անոր աննախընթաց անմարդկայնութեան ու բարբարոսութեան:

Հարիւրամեակի ոգեկոչումներու շարքին, ամենէն համաշխարհային, համամարդկային ու համաժողովրդային արարողութիւնը կը նկատուի Վատիկանի մէջ կայացածը, Հռոմի Ֆրանցիսկոս Պապի գլխաւորութեամբ, որ Հայոց Ցեղասպանութեան նուիրուած պատարագի ընթացքին, ըսաւ. «100րդ տարելիցը յիշելը պարտադիր է» եւ անիկա «20րդ դարու առաջին ցեղասպանութիւնն է»:

Այս երեւոյթը եւ յայտարարութիւնը, որոնց ականջալուր դարձան բազմամիլիոնաւորներ, արդէն «պերճախօս յաղթանակ» մըն է, որ կը հնչէ Քրիստոնէայ աշխարհի եկեղեցական գերագոյն կրօնապետէն:

Երկրորդ կարեւոր իրադարձութիւնը, Հայոց Ցեղասպանութեան 100ամեակի նշումի հաշուոյն, Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ տեղի ունեցած է, բովանդակ հայ ժողովուրդի, ինչպէս նաեւ օտար պետութիւններու նախագահներու ու ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ, պետական արժանավայել մակարդակով, աչքառու պատրաստութեամբ ու տպաւորապաշտութեամբ, Հայոց Ցեղասպանութեան ճանաչումին տալով նպատակասլաց բովանդակութիւն դարձեալ հանուր աշխարհի ուկնդիրներուն:

Երրորդ հիմնական զարգացումները արձանագրուեցան սփիւռքեան մեծ ու փոքր հայագաղութներուն մէջ, ոչ միայն լոկ հայկական համայնքներու, այլեւ տեղական կառավարական, քաղաքական, յարանուանական, կուսակցական եւ ընդհանրապէս համաքաղաքացիներու մասնակցութեամբ, որոնք բոլորն ալ պսակուեցան բացառիկ յաջողութիւններով եւ ուշագրաւ յաղթարշաւներով:

Այս առումով, յիշատակելի էին լիբանանահայութեան կազմակերպած յիշատակի եւ յարգանքի հանդիսութիւնները, որոնք արժանի արձագանգ գտան լիբանանցիներու

մեծամասնութեան մօտ, Հայ Դատին ու Հայկական Պահանջատիրութեան իրաւունքներուն աւելիով ծանօթանալու եւ անոնց կողքին կանգնելու պատրաստակամութեամբ:

Ի դէմս այս դրական ու գործնական արդիւնքներուն, նոյնքան ալ «յաջողութեամբ» Թուրքիան... կորսնցուց բազմաթիւ կէտեր, որոնցմէ կարելի է յիշել.

ա. Յումպէտս փորձերը՝ հայաստանեան պետական-ժողովրդային ոգեկոչումները վիժեցնելու, մատնուելով ձախողութեան ու վարկաբեկելով ինքզինք:

բ. Չանաքքալէի մարտերու 100ամեակին առիթով, որ փաստօրէն դիտաւորեալ կոպիտ խաչաձեւում մըն էր Հայոց Յեղասպանութեան դէմ, ի վիճակի չեղաւ ապահովել օտար երկիրներու նախագահական մասնակցութիւնը:

գ. Թուրքիոյ նախագահին անվայել եւ ամբարտաւան խօսքերը, ուղղուած Հռոմի Քահանայապետին, որ զայրացուց յատկապէս կաթոլիկ աշխարհի հաւատացեալները:

դ. Ջղագրգռուած Թուրքիան տուն կանչեց արտասահմանի իր դեսպաններէն վեցը, առ ի բողոք այդ երկիրներուն հայոց զօրակցած վարքագիծին:

ե. Եւրոպական Միութիւն մուտք գործելու իր «շանս»երը աւելիով ի դերելու ելան:

Այս մատնանշումներէն ետք, ի՞նչ պիտի ըլլան հայ ժողովուրդին յետագայ քայլերը, ի՞նչ քաղաքականութիւն պիտի որդեգրէ, ինչպէ՞ս պիտի դիմագրաւէ սպասելի մարտահրաւերները եւ ինչպէ՞ս պիտի ծրագրէ անոնց գործադրութիւնը:

Երբեք ինքնագոհութիւնն ու ինքնաբաւարարուածութիւնը պէտք չէ ունենալ, որ ամէն ինչ իր օրին կ'ըլլայ կամ արդէն Հայոց Յեղասպանութիւնը «սեփականութիւն»ն է միջազգային ընտանիքի մեծամասնութեան, ոչ ալ շարունակել աւանդական գործելաձեւի ոճը եւ յամենալ ընդունելու ու ճանչնալու կարգախօսներուն վրայ, երբ անհրաժեշտ է նոր նուաճումներ արձանագրել:

Իսկ այս մտահոգութիւնները բառնալու կամ փարատելու համար, այլ ճամբայ չկայ, բացի՝

- Միաւորուելէ ու բոնցքանալէ՝ աւելի՛ սեղմ
- Սփիւռք-Հայաստան համագործակցելէ՝ աւելի՛ ուժեղ
- Մասնագէտներ զինուորագրելէ՝ աւելի՛ զգալի
- Երիտասարդութիւնը առաջմղելէ՝ աւելի՛ ազդու
- Արխիւներ պեղելէ՝ աւելի՛ արդիւնաշատ
- Թուրք մտաւորականութիւնը լուսաբանելէ՝ աւելի՛ գործնական
- Հողին վերատիրացումը պահանջելէ՝ աւելի՛ շեշտակի:

Հարցազրոյց

Յակոբ Պալեան. « Եթէ խայծ տաս, մարդիկ կը հակազդեն»

Օրերս ՀՀ Գիտութիւններու ազգային ակադեմիոյ մէջ ՀՀ սփիւռքի նախարարութեան եւ ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառեանի անուան լեզուի ինստիտուտի նախաձեռնութեամբ կայացաւ «Արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի մերձեցման խնդիրներ» թեմայով համաժողովը: Հայերէնի երկու ճիւղերու մերձեցման նպաստող քայլերուն շուրջ էր Համազգային հայ կրթական մշակութային միութեան «Բագին» պաշտօնաթերթի գլխաւոր խմբագիր, ազգային գործիչ Յակոբ Պալեանի զեկոյցը, որուն հետ եւ զրուցած է «Հայերն այսօրը»:

Հ.- Պարոն Պալեան, գաղտնիք չէ, որ մայրենին Սփիւռքի մէջ նահանջ կ'ապրի: Ձեր կարծիքով, ի՞նչ է գլխաւոր պատճառը:

Պ.- Լեզուի պաշտպանութիւնը դեկավարման հարց է, բայց ո՛չ անհատ դեկավարի: Պէտք է ռազմավարութիւն մշակել՝ նկատի ունենալով, որ լեզուն ազգի գոյատեւման հիմնական ազդակն է: Եթէ լեզուն կորսնցնենք, հաւաքականութիւնը եւս կը կորսուի: Պատմական փաստեր կան, օրինակ՝ Լեհաստանի հայութիւնը, որ շուրջ 200 հազար

էր, անհետ կորած է: Կ'ըսեն, որ Ֆրանսայի մէջ Կիլիկիոյ շրջանէն եկած հայեր կան, բայց... լեզուն կորսուած է, իրենք ալ կորսուած են:

Լեզուով կը ժառանգուին գաղափարները, լեզուն բառերու միջոցով իմաստը կը փոխանցէ: Օրինակ մը բերեմ. Ֆրանսայի մէջ դասախօսութիւն պէտք է կարդայի, ուսանողներուն հարցուցի՝ ֆրանսերէն՝ն պիտի խօսինք, թե՞ հայերէն: Ըսին՝ երկու երիտասարդ հայերէն չեն հասկնար, ֆրանսերէն խօսէք: Լաւ՝ ըսի ու հարցուցի՝ ֆրանսացիները թոչուն ունին, որ կը կոչուի «Կռուէ» (grue), զիտե՞ք ինչ է: Բոլորը իրար երես նայեցան: Ետեւի շարքէն մէկը ըսաւ՝ կռունկ: Ամբողջ սրահը բացականչեց՝ ահ, կռունկը: Այդ «ահ»-ն է լեզուի ուժը:

Ինչպէս ֆրանսացի իմաստասերը կ'ըսէ՝ բառերու ժառանգութիւնը, գաղափարներու ժառանգութիւն է: Մենք ի՞նչ պէտք է ժառանգենք առանց լեզուի: Եւ ինչպէս Ռաֆայէլ Բշխանեան կ'ըսէր՝ առանց լեզուի, ի՞նչ ազգ:

Լեզուն լեզուամտածողութիւն է, ապրում: Շատերուն կ'ըսեմ՝ վերցուցէք Նարեկացիի գիրքն ու բարձրաձայն կարդացէք, ոչի՛նչ եթէ իմաստը չկարենաք ըմբռնել, աստիկա տաք զինի

խմելու պէս բան մըն է: Ու մենք այսօր, այդ լեզուի ուժը կորսնցնելու վտանգի առջեւ ենք: Սփիւռքի ամենամեծ խնդիրն է սա:

1915 թուականէն յետոյ Յեղասպանութեան ճանաչման հարցը, Հայ դատը հետապնդելով մենք հիմնականը մոռցանք:

Հ.– Ինչ պէտք է ընել:

Պ.– Դպրոցին մէջ լեզուն սորվեցնելու համար յատուկ մանկավարժութիւն պէտք է: Իսկ երբ այդ լեզուն սեփական հողիդ վրայ չես սորվեցներ, երբ փոքրիկդ Էջմիածինի գմբէթը տեսնելով չէ, որ լեզու կը սորվի, յատուկ մանկավարժութիւն պէտք է՝ երկլեզուանի մանկավարժութիւն: Երկլեզուանի մանկավարժութեան ամենամեծ մասնագէտներէն մէկն ալ հայ է՝ Ժիլպերթ Պարգարեան, որ ճանչցուած մասնագէտ է:

Լեզուն հեռագիր է, աշխարհաճանաչողութեան միջոց: Այդ աշխարհաճանաչողութիւնն է, որ այսօր Սփիւռքը չունի: Սփիւռքեան դպրոցներուն մէջ լեզու չէ, որ կը սորվին, հաղորդակցուելու միջոցներ կը սորվին:

Սփիւռքի մէջ այսօր լեզուի ուսուցումը հիմնականին մէջ պատահականութեան ձգուած է:

1974 թուականին նոր Ֆրանսա գացած էի: Այցելեցի Վիէն անունով քաղաք, ուր մէկօրեայ դպրոց կը գործէր: Ըսին, որ անցեալին 42 աշակերտ ունեցող դպրոցին մէջ, հիմա միայն 12 ուսանող ունի: Հարցուցին, թէ իմ կարծիքով՝ ի՞նչ է պատճառը: Ըսի՝ ո՞վ կը դասուանդէ: Պատասխանեցին, թէ Ամմանէն եկած աղջիկ մը, որ նախակրթարանի 5-րդ դասարան աւարտած է:

Ահա եւ գլխաւոր պատճառներէն մէկը, որ շատ յաճախ մենք կ'անտեսենք: Ուսուցիչը պէտք է պատրաստուած ըլլայ: Եթէ ոչ՝ գործը չի յաջողիր: Գաղտնիք չէ, որ աշակերտները 5 վայրկյանի մէջ կրնան մարդուն «կշռել»: Միթէ՞ ան կրնայ յարգել միջնակարգ կրթութեամբ իր ուսուցիչը այն պարագային, երբ ֆրանսական դպրոցին մէջ իր ուսուցիչը համալսարանական կրթութիւն ունի, աւելի զարգացած է:

Ուսուցիչներու ընտրութեան հարցով պէտք է շատ բժախնդիր ըլլայ: Հայերէնի ուսուցիչներուն պէտք է շատ բարձր վարձատրել, որ վերջերս Պէյրութի ճեմարանը սկսաւ ընել: Հայերէնի ուսուցիչին աւելի շատ կը վճարէ, որ շատերը ցանկան հայերէնի ուսուցիչ դառնալ:

Ժողովուրդին պէտք է հպարտութիւն ներշնչել, անոր ըսել, որ հայերէնը այնքան հարուստ լեզու է, որ ամէն բան հայերէնով կարելի է ըսել: Բոլոր բառերու հայերէնը կայ, ինչու գործածել օտար բառեր:

Հ.– Պարո՛ն Պալեան, անդրադառնանք համաժողովին: Ձեր կարծիքով, որո՞նք են արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի մերձեցման ուղիները:

Պ.– Հեռանկար պէտք է ունենալ, բայց նախ եւ առաջ միասին աշխատելուն պէտք է վարժուիմք: Պէտք է մասնագիտական խումբ ստեղծել, որ եւ պէտք է առանձնացնէ այն հարցերը, որոնց ուղղութեամբ եւ պէտք է աշխատիլ:

Պէտք է պայքարիլ ո՛չ միայն արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի մերձեցման ուղղութեամբ, այլեւ օտարաբանութիւններու:

Իսկ այս նախ եւ առաջ հպարտութեան հարց է, քաջութեան, ինչ որ մեզի կը պակսի:

Իսկ օտարամոլութիւնը անցեալէն կու գայ: Ռուսաստանի մէջ որքան արագ կը կորսնցնենք (կորսնցուցած) մեր լեզուն, Պոլսոյ մէջ ժամանակին շատերը ֆրանսերէն կը խօսէին իրենց ընտանիքներէն ներս:

20-րդ դարու ամենամեծ հայերէն մէկը՝ Շնորք պատրիարքը, որուն մայրենին թրքերէնն էր, որուն ընտանիքին մէջ իսլամացածներ ալ կային, թրքական հեռուստատեսութեամբ կը խօսէր հայերէն, նախագահին հետ կը խօսէր միայն հայերէն:

Այս է ազգային կեցուածքը, հպարտութիւնը, որ կորսնցուցած ենք եւ պէտք ունինք վերականգնելու:

Հ.– Պարո՛ն Պալեան, լրատուամիջոցները ի՞նչ կրնան ընել:

Պ.– Մամուլը այս հարցերուն մասին անդադար պէտք է խօսի: Մեր ազգային գաղափարախօսութիւնը մշակման պէտք ունի: Եւ այս հարցին մէջ մեծ է լրատուամիջոցներու դերը:

Մեզի հոգեկան, մտայնութեան յեղափոխութիւն պէտք է եւ՛ լեզուի հարցով եւ՛ մարդկային փոխարարութիւններու:

Կրթական հարցերը աւելի բարդ են, քան կը կարծենք: Մէկ շէնք աւելի կառուցելու փոխարէն, պէտք է այդ հարցերով զբաղուիլ: Ինչպէս Օշականը ըսած է՝ Մագաղաթը աւելի երկար կ'ապրի, քան մարմարը:

Հայրենադարձութեան քաղաքականութիւն պէտք է մշակել, որ մարդիկ ընտանիքներով վերադառնան, ո՛չ թէ արտագաղթեն:

Լրատուամիջոցները յաճախ այս թեմաներու մասին պէտք է խօսին եւ ժողովուրդին մասնակից ընեն այդ խօսակցութիւններուն: Այլապէս շատ յաճախ այդ խօսակցութիւնները մենախօսութեան կը վերածուին: Իսկ երբ ժողովուրդը մասնակից կը դառնայ, ան կը տեսնէ իր թերութիւնները ու կը փորձէ շտկել ասոնք, վերականգնել: Պէտք է խօսիլ ժողովուրդին հետ: Եթէ խայծը տաս, մարդիկ կը հակազդեն:

Հ.- Պարոն Պալեան, միշտ ալ լաւագոյն օրինակը սեփական փորձառութիւնն է: Ազգային հպարտութեան Ձեր ակունքը ի՞նչ է:

Պ.- Ընտանիքէս, հասկնալի պատճառներով, շատ քիչ բան փոխանցուած է: Մայրս Ջարդի սերունդէն էր, միայն մանկապարտէզ գացած է, հայրս...

Մայրս ամառները ինծի աշխատանքի կ'ուղարկէր: Ամառ մըն ալ ուղարկեց կօշկակարներու մօտ: Օր մը անոնք ինծի ըսին՝ գիրք բերենք, մեզի համար կարդայ. ռատիօ չկար այն ժամանակ: Մէկ շունչով կը կարդայի անոնց բերած գիրքերը: Օր ալ կ'ըլլար՝ մօտ 10 ժամ կը կարդայի, իրենք ալ կ'աշխատէին:

Ըսածս ինչ է՝ հաղորդակցութեան հարց է: Հայ գիրին, գրականութեան, հայ մթնոլորտին պիտի հաղորդակցիս: Մարդիկ այսօր չեն կարդար, ինչպէ՞ս պետք է հաղորդակից ըլլան այդ ամէնուն...

Զրուցեց Լուսինէ Աբրահամեան

Հարցազրոյց

ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ՍՓԻԻՌՔ ԿԱՊԵՐ

Զրուցեց՝ Յ. ԱԲԵՏԻՔԵԱՆԸ

Զրոյց՝ Ռոմէն Կոզմոյեանի հետ

Հ.- Պրն Կոզմոյեան, Դուք երկար տարիներ եղել էք Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի կոմիտէի նախագահի տեղակալ, շուրջ մէկ տասնամեակ դիւանագիտական ծառայութեան մէջ էք եղել Լիբանանում Խ. Միութեան դեսպանութիւնում ամենադժուար տարիներին՝ այսպէս կոչուած քաղաքացիական պատերազմի ժամանակահատուածում, իսկ հետագայում, անկախութեան շրջանին եւ մինչեւ օրս Ձեր գրասենեակը շարունակում է սերտագոյն կապեր ունենալ Սփիւռքի հետ, մի երկու տարի եղել էք նաեւ ՀՀ սփիւռքի նախարարութեան խորհրդատուական ատենանի անդամ, հետեւաբար հսկայական փորձ ունէք Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւնների ոլորտում, ուստի կարող էք համեմատել եւ գնահատել այն ժամանակուայ ու ներկայիս գործող այդ գերատեսչութիւնների գործունէութիւնը...

Պ.- Չանազան հանդիպումներում, ինչպէս եւ այս

պարագայում, գրուցակիցներս հետաքրքրում են, թե ինչը փոխուեց Հայաստան-Սփիւռք յարաբերություններում երկրի անկախությունից յետոյ:

Անկախութեան առաջին տարիներին Սփիւռքի հետ աշխատող մէկ միաւոր կար, որը չգործեց եւ չէր էլ կարող գործել, քանի որ այն ՀՀ արտգործնախարարութեան կազմում էր, սակայն ոչ թէ միջազգային դիւանագիտական, այլ գուտ ազգային սկզբունքով:

Բանն այն է, որ պետութիւնը, որեւէ պետութիւն, սփիւռք չի կարող ունենալ, սփիւռք (դիասպորա) ունենում են ժողովուրդները: Այսինքն՝ որեւէ պետութեան արտգործնախարարութիւն այլ պետութիւնների հետ յարաբերուելիս գործ է ունենում այդ երկրի կառավարութեան՝ արտգործնախարարութեան հետ, առանց հաշուի առնելու տուեալ երկրի քաղաքացիների էթնիկ ծագումը:

Եւ հենց այդ սկզբունքը հաշուի առնելով Մոսկուան, որպէսզի խուսափի պաշտօնական ինչ-ինչ արգելքներից, ստեղծել էր հասարակական կազմակերպություններ (ինչպիսիք ամերիկացիներն ունեն տասնեակներով), այդ թւում նաեւ Մշակութային կապի մեր կոմիտեն (ուշադրութիւն, «մշակութային» հերթապահ բառով), որի ներքոյ հիմնականում ծաւալում էր աշխատանք՝ վերջնակէտում քաղաքական տիվիտենթներ շահելու նպատակով:

Հ.- Ուզում էք ասել, որ ոչ թէ նախարարութիւն, այլ հասարակական կազմակերպութիւն պէտք է ստեղծուէր անկախ Հայաստանում սփիւռքի հետ աշխատելու համար:

Պ.- Այո, թերեւս ավելորդ անգամ եմ կրկնում՝ Սփիւռքի նախարարութիւնը պէտք չէր, որ ունենար պետական մակնիշ: Իմ տպաւորութեամբ, մեր նախագահ Սերժ Սարգսեանը, լինելով կարգին մարդ, չկարողացաւ դրժել իր իսկ նախընտրական խոստումը, որ կը ստեղծի նախարարութիւն, եւ ստեղծեց:

Հ.- Բայց չէ՞ որ սփիւռքահայերի հոգեբանական մի առանձնայատկութիւն էլ պէտք է հաշուի առնել՝ նրանք սիրում են պետական-պաշտօնական անձնաւորութիւնների հետ գործ ունենալ, թերեւս յատուկ նախարարական կարգավիճակը շոյում է նրանց ինքնասիրութիւնը:

Պ.- Մեղմ է ասուած: Աւելի ճիշդ կը լինի ասել իրականութիւնը, որը, գուցէ եւ, գործին օգնի:

Փորձենք ասել իրականութիւնը:

Առանց բացառութեան, սփիւռքահայերի բարդոյթն է՝ նախարարին քովը նստեցա, նախագահին հետ նկարուեցա, պետական հրաւերով եկած եմ, չորրորդ պարգեւն է, որ կը ստանամ եւ այլն: Դար է փոխուել, բայց պարոնեանական հոգեբանութիւնը նոյնն է, որը շատ է վնասում գործին, քանզի մեր պաշտօնեաները, որոնց սփիւռքահայերը ծափահարում են, իսկ յետոյ զաւեշտի վերածում, դա չեն տեսնում, դա չեն հասկանում, արուած սխալի մասին դրուատանք, հիացում լսելով՝ ավելի են սխալում եւ դառնում ու ասում՝ «այսքան մեծ մարդ ըլլալս չէի գիտցած»...

Դուք պատկերացնո՞ւմ էք, եթէ մէկ օր ես ինձ թոյլ տամ ասելու, հրապարակելու այն կարծիքները, որ յայտնում են ինձ եւ այլոց (նաեւ Ձեզ), թէ ինչ ծաղր ու ծանակի են վերածւում Զաղաքապետարանում կայացած ամուսնութիւնները՝ համեմատուելով կոմսոմոլի ամուսնութիւնների հետ, ինչ վիրաւորանք է ապրում Ստամբուլից ժամանած 80 հոգանոց

երգչախումբը, երբ Բարաջանեանի դահլիճում 14 ունկնդիր կայ, որից 5-ը՝ նախագահութիւնում, աւարտին մնում է ընդամենը 7 մարդ:

Մի կարծէք, թէ ես չեմ հասկանում, որ շեղումներ կը լինեն, թերութիւններ կը լինեն, ես այլ բան եմ ասում, իսկ այդ այլ բանն այն է, որ նոյն պահին շնորհակալանքի ու երախտագիտութեան դիֆերամբ է հնչում ամբիոնից:

Յիշում եմ սառած, սքթած մանուկներին, որոնք արտասանում էին՝ «Այսքան պայծառ կեանքը մեզ Լենին պապիկն է տուել»: Կրցայ՝ միտքս հասկացնել:

Ես թերութեան, սխալի դէմ չեմ, ես ֆարսի դէմ եմ, ձեւականութեան, ձեւամոլութեան դէմ եմ:

Ինչո՞ւ է «Արի տուն» երեխայի շապիկի վրայ գրուած «Սփիւռքի նախարարութիւն», ո՞րն է պատճառը, երբ երեխան եկել է իր գումարով, ապրում է իր հայրենակցի տանը, եթէ ծախս է արուել, կազմակերպչական խնդիրներ են լուծուել, ապա թող գրուի՝ «Հայաստան», բայց ո՛չ, ինչո՞ւ կը գրուի Ոստիկանութիւն կամ ԱԻՆ, մենք ո՞ւմից ենք պակաս:

Եթէ սա արուէր «Դինամո» ընկերության կողմից կամ «Ազգային գոյութիւն» հասարակական շարժման, աղաղակող չէր լինի, բայց պետութիւն հասկացութիւնն այլ չափանիշներ ունի:

Եւ որպէսզի հասարակական կազմակերպութեան առաւելութիւնն աւելի պարզ լինի, կարելի է բերել պատմական մի քանի օրինակ:

1980-ականներին, չնայած սառը պատերազմի բարձրակետն անցել էր, սակայն ինչպէս շատ աշխարհամասերում, այնպէս էլ Միջին Արեւելքում ազդեցութեան ոլորտի խնդիր կար սովետների եւ ԱՄՆ-ի միջեւ: Որքան էլ իր ծաւալով փոքր լինէր հայկական ֆակտորը, այնուհանդերձ, Վաշինգտոնը հայկական կուսակցութիւնների կենտրոնները Պէյրութից հեռացնելու աշխատանք էր տանում: Ամենահաւանական թիրախը ՌԱԿ-ն էր, քանի որ նրա ազդեցութեան տակ գտնուող ՀԲԸՄիութեան կենտրոնը Նիւ Եորքում էր վաղուց: Ահա այդպիսի թնջուկ լուծելու խնդրով Պէյրութ ժամանեց կոմիտէի նախագահ Վարդգէս Համազասպեանը՝ կուսակցութիւնների կենտրոնները Պէյրութում պահելու հրահանգով:

Ոչ ոք չգիտեր նրա այցելութեան բուն նպատակը: Համայնքին թւում էր, թէ Համազասպեանը Դամասկոս այցելութիւնից յետոյ արագ Երեւան վերադառնալու նպատակով է Լիբանան ժամանել (Դամասկոս-Երեւան ուղերթ չկար), այնինչ իրականում նա Պէյրութ ժամանման կարելւորութիւնը չշեշտելու նպատակով էր Դամասկոսից Պէյրութ մեքենայով ժամանել:

Ծրագիրը յայտնի էր միայն մի քանի հոգու: Առաջին օրն իսկ Խ. Միութեան դեսպանդր Սողատովի հետ հանդիպելուց յետոյ Համազասպեանը հանդիպում ունեցաւ կուսակցապետերի հետ լիբանանահայ յայտնի գործիչներից մէկի տանը: Իսնդիրը լուրջ էր, մասնակիցները ոչ պակաս լուրջ եւ ազգանուէր գործիչներ էին: Հանդիպումը տեւեց մօտ հինգ ժամ: Որոշումը միանշանակ էր, եւ հայկական կուսակցութիւնների կենտրոնները մինչեւ Հայաստանի անկախութիւնը, հիմնականում Պէյրութում մնացին, բայց թէ յետոյ ինչ եղաւ, երբ ՀՀ առաջին նախագահը յայտարարեց, որ հայկական կուսակցութիւնների գոյութիւնը սփիւռքում անախրոնիզմ է, ինձ յայտնի չէ...

Հ.- Առակս զի՞նչ ցուցանէ...

Պ.- Մեկնաբանենք: Եթէ վերը նշուած խնդրով որեւէ պետական պաշտօնեայ, այն էլ նախարար, այցելէր Լիբանան, Մոսկուան պարտաւոր էր Պէյրութին տեղեակ պահել ժամանողի թե՛ օրուայ, թե՛ ծրագրի, թե՛ մեկնման մասին: Յատկապէս ծրագրի մասին տեղեկութիւն տալը, մեղմ ասած, ցանկալի չէր լինի, թաքցնելը՝ հիւրընկալ երկրի ցանկութեան դէպքում՝ դիւանագիտական անախորժութիւն: Իսկ ո՞վ կարող էր հայկական հասարակական կազմակերպութեան ներկայացուցչին՝ Համազասպեանին ասել՝ «այսինչի» տուն ինչո՞ւ ես գնում, կուսակցապետերի հետ ինչո՞ւ ես հանդիպում:

Հ.- Յիշում եմ այդ օրերը. ամերիկեան կողմը նոյնիսկ առաջարկել էր Մ. Նահանգներ տեղափոխել Մեծի տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը Անթիլիասից: Ըստ երեւոյթին այդ ժամանակուանից էր սկսուել միջինարեւելեան երկրներից քրիստոնեաներին, այդ թւում հայերին, Արեւմուտք տեղափոխելու ծրագիրը:

Վերադառնալով մեր բուն թեմային՝ բացառո՞ւմ էք, որ անկախ Հայաստանը այժմ էլ Սփիւռքի նախարարութեան խողովակով կամ այլապէս ի շահ հայութեանը նման գործարքներ իրականացնի:

Պ.- Ոչինչ չեմ բացառում: Սակայն համոզուած եմ, որ անելի արդիւնաւետ եւ պակաս ռիսկային է արտաքին ճակատի վրայ որոշակի հարցեր ոչ պետական կառոյցների միջոցով լուծելը: Դա շատ անելի արիւնաւետ է, յատկապէս երբ հարցը վերաբերում է տարածաշրջանային նուրբ խնդիրներին:

Բերեմ եւս մէկ օրինակ, որը թէեւ անմիջականօրէն Հայաստանին, թւում է, չէր վերաբերում, սակայն ապահովաբար հայկական գործօնին վերաբերում էր: 1979 թ., երբ Այաթոլլահ Խոմէյնին Փարիզից՝ իր ժամանակաւոր կեցավայրից վերադառնալու էր Թեհրան (այդ հարցում Մոսկուան իր դերն ունէր, եւ հայկական գործօնը եւս մէկ անգամ օգտագործուեց: (Տես՝ պրոֆ. Նիկոլայ Հովհաննիսեանի աշխատութիւնը՝ «Իրան, Այաթոլլահ Խոմէյնիի դարաշրջանը», «Չանգակ», 1997թ.), Մոսկուայում անհանգստութիւն կար, որ նրա ինքնաթիռը Թեհրանում կարող էր չընդունուել, այդ պարագայում ո՞ւր էր իջնելու Իմամը, եւ Լիբանանում Իմամին ընդունելու առաջարկով Պէյրութ ժամանեց «Պրավդայի» արեւելագետ մի աշխատակից, սակայն նրա հանդիպումը լիբանանեան կողմի հետ արդիւնք չտուեց:

Շտապ որոշուեց օգտագործել հայ համայնքի հնարաւորութիւնները. շնորհիւ երկրի բարձրագոյն ղեկավարութեան եւ լիբանանահայ երեւելի մի գործչի միջամտութեան, Պէյրութն իր համաձայնութիւնը տուեց՝ անհրաժեշտութեան դէպքում ընդունելու Խոմէյնիի ինքնաթիռը:

Ահա՛ հայկական տարրի դերը:

Հ.- Տպաւորիչ է: Այնուամենայնիւ մեր կառավարութիւնը կարծես որոշ պարագաներում, յատկապէս նկատի ունեմ վերջին շրջանում Իրաքի հետ յարաբերութիւնները, սկսել է օգտուել նման մեթոդոլոգիայից:

Մակայն եւ կ'ուզենայի մեր գրոյցը տեղափոխել մի փոքր այլ հարթութիւն: Սփիւռքի նախարարութեան ստեղծումից անցել է 8 տարի, եւ ես չեմ պատկերացնում, որ երկրի ներկայ կամ յաջորդ նախագահը վերացնի այն: Ճիշդ է, սովետները հրաշալի ձեւը գտել էին սփիւռքահայութեան հետ այսպէս կոչուած հասարակական խողովակով խօսելու եղանակը: Ի դէպ, չմոռանանք աւելի վաղ ժամանակները, երբ Խ. Հայաստանի առաջին նախաձեռնութիւններից մէկը եղաւ սփիւռքահայութեան օգնութիւնն ապահովելու համար Հայ օգնութեան կոմիտէի (ՀՕԿ) կազմութիւնը, որի նախագահ կարգուեց ոչ այլ ոք, եթէ ոչ Յովհաննէս Թումանեանը, որին սիրում եւ վստահում էին բոլորը: Եւ ՀՕԿ-ը քանդուեց միայն այն ժամանակ, երբ խորհրդահայ որոշ գործիչներ սկսեցին կոմունիստական գաղափարախօսութիւն թելադրել սփիւռքահայ հայրենասէր զանգուածներին: Նոյն քանդիչ սխալը գործեցին հետագայում՝ անկախութեան առաջին տարիներին, ՀՀԾ-ական գործիչները, որոնք, այսպէս ասած՝ «թարսուեցին» ռամկավարների հետ, երբ կուսակցութիւնը մերժեց նրանց տրամալինը լինել Լոս Անճելըսում, որտեղ ՀՀԾ-ն ցանկանում էր որպէս կուսակցութիւն հիմնաւորուել՝ ռամկավարների օգնութեամբ:

Տպաւորութիւնն այն է, որ մեր այժմեան կառավարութիւնը նման՝ կուսակցական մօտեցումներ հանդէս չի բերում սփիւռքահայութեան հետ յարաբերուելիս: Ճիշդ է տպաւորութիւնս:

Պ.- Ե՛ւ տպաւորութիւնն է ճիշդ, ե՛ւ կողմնորոշումը:

Մակայն թոյլ է տրւում մի ուրիշ սխալ: Ինչպէս վերելում ասացի՞ պետական որոշ պաշտօնեաներ խառնում են պետութիւնը հայրենիքի հետ, ազգութիւնը՝ քաղաքացիութեան:

Այստեղ կրկնութիւն է լինելու իմ՝ Ձեզ ներկայացրած նախորդ նիւթի հետ, բայց ոչինչ՝ «կրկնութիւնը գիտութեան մայրն է»:

Մեր բարձրաստիճան պաշտօնեաները գնում են այս ու այն երկիր, կոնկրետ՝ Միրիա կամ Լիբանան եւ շնորհակալութիւն են յայտնում իրենց գործընկերներին՝ տեղի հայ համայնքներին բարեացակամ վերաբերուելու համար:

Թւում է, թէ՛ ի՞նչ կայ որ, ի՞նչն է սխալ: Ասենք ինչը:

Հայերն այդ եւ այլ երկրներում ապրում են տասնամեակներ շարունակ, եւ նրանք այդ երկրների լիիրաւ քաղաքացիներն են: Ինչո՞ւ է տարբերութիւն դրւում, ասենք, արաբի ու հայի միջեւ, երբ նրանք հաւասար իրաւունքներ ունեն տուեալ երկրում: Ինչո՞ւ է Հայաստանի նախագահը, կամ վարչապետը, կամ ԱԺ նախագահը շնորհակալ տուեալ երկրի իշխանութիւններից, որ նա իր հայ քաղաքացուն լաւ է վերաբերում, ի՞նչ կապ ունի ծագումը քաղաքացիութեան հետ: Մէկն իրաւական հասկացութիւն է, միւսը՝ էթնիկ, ծագումնաբանական:

Մանաւանդ որ, յատկապէս Միրիայի ու Լիբանանի պարագայում, տեղի հայ համայնքներն այդ պետութիւնների հիմնադիրներից են եւ դրանց խորհրդարաններում կամ պետական ապարատում ներկայացուցիչ ունենալը նրանց սահմանադրական իրաւունքն է եւ ոչ թէ բարեացակամութեան արտայայտութիւն:

Հ.- Ազգութիւն-քաղաքացիութիւն շփոթը նոյնիսկ մեր որոշ դիւանագետների մօտ է առկայ. երկուսս էլ կարող ենք վառ օրինակներ յիշել...

Պ.- Ես մի արտառոց օրինակ յիշում եմ: Տարիներ առաջ, երբ ՀՀ արտգործնախարարը Վարդան Օսկանեանն էր, Լիբանան կատարած պաշտօնական այցի ժամանակ հայկական համայնքի հետ հանդիպեց հայաբնակ Այնճար գիւղաւանում եւ ներկայ լիբանանահայերին հրապարակաւ թելադրեց մայր հայրենիքում ապրելու համար նախապատրաստուել, քանի որ, յայտարարեց նա, «դուք այս երկրում ժամանակաւոր կեցութեան համար էք»...

Պատկերացնո՞ւմ էք, պաշտօնական հանգամանքով այլ երկիր գնացած պետական պաշտօնեան այդ երկրի քաղաքացիներին կոչ է անում գաղթել մէկ այլ երկիր:

Հ.- Ըստ Ձեզ, նման վարուեցողութիւնը անվտանգութեան կամ, աւելի մեղմ ասենք, դիւանագիտական բարդութիւն չի՞ առաջացնում:

Պ.- Անշո՛ւշտ: Սակայն նշեալ պարագաներում, նկատի ունենալով այդ երկրների աւելի քան բարեկամական վերաբերմունքը մեր նկատմամբ, արտաքնապէս ամեն ինչ սահուն է անցնում, որեւէ նոթա չի ուղարկում մեր երկիր, սակայն կասկածից վեր է, որ այդ երկրների յատուկ ծառայութիւնները արձանագրում են այդ բոլորը, եւ մէկ օր դա կ'օգտագործուի:

Անշուշտ, դա անթոյլատրելի է: Մանաւանդ որոշ երկրների քաղաքացիների համար դա նոյնիսկ վտանգաւո՛ր է:

Հ.- Իսկ ո՞րն է Ձեր վերաբերմունքը շքանշանների այս առատութեան նկատմամբ: Սփիւռքահայության կոմիտէն ունէ՞ր նման սովորութիւն:

Պ.- Անշուշտ, ամէն մարդ էլ սիրում է շքանշան, պատիւ ու տիտղոս ստանալ: Մանաւանդ սփիւռքահայերից շատ-շատերի համար դա կեանքում, թերեւս, միակ գնահատականն է, այն է՛ հայրենի կառավարութիւնից: Նկատած կը լինէք, սփիւռքահայերն իրենց տան ամենապատուաւոր տեղում կախում կան ցուցադրում են նման պարգէները՝ լինի կաթողիկոսական կոնդակ կամ պետական շքանշան ու դիպլոմ: Սակայն ստիպուած եմ տրիվիալ խօսք ասել՝ ամէն ինչ չափի մէջ է գեղեցիկ:

Սփիւռքի կոմիտէն եւս ուներ նման շքանշաններ, բայց խիստ արժանաւորների, իրական վաստակ ունեցողների համար միջնորդում էր նաեւ տարբեր գերատեսչութիւնների, ստեղծագործական-հասարակական կազմակերպութիւնների մօտ՝ համապետական նշանակութեան մրցանակների համար, եւ կամ կազմակերպում էր հանդիպումներ տուեալ անձի հետ, համերգներ էր կազմակերպում եւ կամ հրատարակում նրանց գրքերը: Իսկ ոչ ունեւոր իր հիւրերի՝ մտաւորականների, ուսուցիչների կամ երեխաների կեցութիւնը, նոյնիսկ երթելէկի ծախսերը ինքն էր հոգում: Դա մեծագոյն գնահատականն էր:

Հ.- Ախր, շքանշանների առատութիւնը նուազեցնում է այդ պարգէների նշանակութիւնը, հասարակացնում դրանք: Մարդիկ են եղել, ովքեր զարմացել են նման պատուի արժանանալու համար: Օրինակ, մի քանի ամիս առաջ, Մոնրէալ (Գանատա) այցելելիս, Սփիւռքի նախարարը, բնականաբար, եղել է նաեւ ՀԲԸՄիութեան Ալեք Մանուկեան փառաւոր վարժարանում, որը նոր՝ երիտասարդներից բաղկացած հոգաբարձական կազմ ունի: Շքանշաններով պարգէատրուել են

նրանցից ոմանք, այնինչ այդ դպրոցի բուն հիմնադիրը եւ հոգաբարձութեան 40 տարուայ նախագահն անտեսուել է...

Պ.- Այո, Սփիւռքի կոմիտէն շատ լաւ գիտէր իւրաքանչիւրի արած գործը եւ վաստակը:

Հ.- Սակայն այդ ժամանակ էլ սփիւռքի կոմունիստներն էին՝ հայ համայնավարները, որ իրենց կամքն էին պարտադրում:

Պ.- Դա միայն առաջին շրջանում: Այնուհետեւ հայ կոմունիստներն էլ զգացին, որ Վարդգէս Համազասպեանը եւ հետագայում Կարլէն Դալլաքեանը անտեղիտալի են սկզբունքային հարցերում, ազգային-պետական նշանակութեան խնդիրներում:

Այսուամենայնիւ պահը չկորցնելով ասեմ, որ Սփիւռքի գծով ներկայիս նախարարը գրագէտ է իստում, ի տարբերութիւն շատ-շատերի՝ ժպտերես է, սրտացաւ իր գործի հանդէպ...

Հ.- Նաեւ՝ խիստ եռանդուն եւ արտակարգ ոգեւորութեան տէր...

Պ.- Մեր այս գրոյցի թեման, այս բնագաւառն աւելի մեծ ու ընդգրկուն են, քան որեւէ անհատի լաւ կամ վատ լինելը:

Ժողովուրդն ասում է. «Ամէն ճաշ ունի իր եփելու ձեւը»: Որ տիկին Յակոբեանը հօգօր մէկն է, ես դա, աւելի քան շատերը, տեսել ու համոզուել եմ, երբ իր պատգամաւոր ընտրուելու ժամանակ եղել եմ նրա տարածաշրջանում:

Հպարտութեան եւ ուրախութեան պահեր եմ ապրել, երբ տեսել եմ, թէ նա ինչպէս գիտէ ամէն ընտանիքի լաւն ու վատը. ո՞ր երեխան բուժման կարիք ունի, ո՞ր տնտեսութիւնն ինչի պէտք ունի, ո՞ր ճանապարհով կաթը տեղափոխեն, որ կարագ չդառնայ, տուեալ տարում որքա՞ն է կարտոֆիլի գինը, եւ միայն պատիւ բերող իմացութիւն, նուիրում, անմնացորդ նուիրում, արդիւնքում՝ գնահատանք, նոյնիսկ սէր:

Արդ, իր տարածաշրջանից տիկին նախարարին բերենք իր այծռին, որի տեղակալը տարբեր հեռուստաալիքներով պատմում էր, թէ ինչպէս հայ (ասենք) Վարդիշաղը Թուրքիայից (ուր հաւանաբար Չեյնաբ էր կոչուում), մահմեդական ամուսին ունենալով հանդերձ, եկել է Հայաստան եւ Ս. Էջմիածնում նորից հայ քրիստոնէայ դարձել: Իսկ Սփիւռքի նախարարութեան մէկ տարուայ աշխատանքի ամփոփման ժամանակ նախարարից լսում ենք, թէ ինչպիսի ծաւալ են ստացել իսլամացած հայերին դարձի բերելու ուղղութեամբ տարուող աշխատանքները: Մենք մեր ողջ պատմութեան ընթացքում քրիստոնէայ-իսլամ խնդիրներ չենք ունեցել, մեր խնդիրը հայ-թուրք յարաբերութիւններն են: Իրանում, Սիրիայում, Եգիպտոսում, Իրաքում, էլ ո՞ր մնաց Լիբանանում, մէկ հայ եկեղեցի չի քանդուել: Այլ ընդհակառակը: Ինչ վերաբերում է Տէր Զօրի եկեղեցուն եւ յուշարձանին, ապա յիշենք, թէ այն երբ պայթեցուց, այն օրն ի՞նչ, երբ Երեւանից ձայն լսուեց, մատ տնկուեց, լաւ է՝ թափ չարուեց...

Ո՞վ պէտք է ուղղութիւն ցոյց տայ նախարարին: Արտգործնախարարը սա տեսնում է, նախագահը տեսնում է, եթէ այո՞, ինչո՞ւ կտրուկ չի ասում՝ հայ-իսլամ խնդիր չի եղել ու չկայ: Ինչո՞ւ չի ասում, որ վառողի հետ գործ ունեցողը չի ծխում...

Հ.- Ի դէպ, իսլամութիւնից խորշելու, հայ-թուրք յարաբերութիւնները հայ-իսլամ յարաբերութիւնների հետ շփոթելու միտումը եւ սխալը շարունակ երեւում են նաեւ մեր որոշ լրատուամիջոցներում, նոյնիսկ քաղաքական տեսաբանների մօտ: Եւ այդ վտանգաւոր, պատմականօրէն անճիշդ երեւոյթին անհրաժեշտ ուշադրութիւն չեն դարձնում համապատասխան կառոյցները, նաեւ Սփիւռքի նախարարութիւնը: Օրինակ՝ մեր լրատուամիջոցները շատ քիչ ուշադրութիւն են դարձնում այնպիսի փաստի վրայ, որ մեր հարեւան Իրանի Իսլամական Հանրապետութիւնում ինչպիսի հոգատար վերաբերմունք կայ հայկական եկեղեցիների ու վանքերի նկատմամբ: Եւ կամ՝ ի՞նչ ասես չարժի այն փաստը, որ մեր Հաղարծինը վերանորոգուեց Շարժայի շէյխի նուիրած պատկառելի գումարներով:

Վերադառնալով Չեյնարի պատմութեանը...

Պ.- Ասելիքս այն էր, որ նախարարութիւնը լաւ է անում իսլամացած կամ իսլամացուած հայերով զբաղուելով: Բայց, ի սէր Աստծու, բնաւ կարիք չկայ դա շեշտելու: Ինչպէս որ կարիք չկայ որոշ աշխատանքներ ի ցոյց ամէնքի անելու, ինչպէս, օրինակ, հայ յորբիստների համաժողովը, որը կայացավ բաց դռների «հետեւում»:

Հ.- Ի՞նչ էք կարծում, դա աւելորդ ոգեւորութեան արդի՞ւնք է:

Պ.- Ոչ միայն: Հանդիսանալիս այդ մօտեցումը դրսեւորում է նաեւ այլ պարագաներում: Իսկ երբեմն էլ՝ այլ գերատեսչութիւնների ոլորտներում:

Սփիւռքահայի համար միեւնոյն է, թէ նա որ նախարարի քովը կը նստի, որ փոխնախարարի հետ կը նկարուի, եթէ հիւր գայ որեւէ նախարարութեան հրաւերով, նորից պետութեան «հիւրը կ'ըլլայ»: Գործը կը հեշտանայ, նախարարութեան վրայ ծախսուող գումարը, եթէ ասէք որքան է (ես չգիտեմ), կը խնայուի եւ, եթէ կառուցուելիք երկու եկեղեցու (իշխանութեան խորհրդով) դրամն էլ խնայուի ու միանայ նրան, Գիւմրիի չորս հազար անտուն ընտանիքների թիւը կիջնի՛...

Շարունակենք: Հայաստանի բուհերի սփիւռքահայ շրջանաւարտների 50 տարին ինչո՞ւ չկազմակերպեց Կրթութեան նախարարութիւնը (այն, գոնէ, ժամանողների թիւը ճիշդ կը գրէր, չէր տասնապատկի), լեզուի հարցերի քննարկումը ինչո՞ւ չի նախաձեռնում Ակադեմիան (գուցէ, նրանց գործը շատ է), հայ իրաւաբանների հաւաքն ինչո՞ւ չկազմակերպեց Արդարադատութեան նախարարութիւնը: Կարելի է դեռ թուարկել, բայց որքան էլ թուարկես, պատասխան չկայ: Ինչո՞ւ հարցին պատասխանեց միայն Կիւպէնքեան հիմնարկը, որն արեւմտահայերի պահպանութեանը նուիրուած իր հաւաքներն ու քննարկումներն արեց «Թումո» կենտրոնում՝ մասնագէտ անհատներ ընդգրկելով: Մեկնաբանութիւնը եղավ՝ քննարկուող հարցը գիտական է: (Հասկացողին շատ բարեւ):

Հ.- Եթէ յիշում էք, Սփիւռքի նախարարութեան կազմութեան օրերին հարց էր տրւում, թէ նոր նախարարութիւնը իսպաճեւումներ չի անի արդեօք արտգործնախարարութեան հետ: Նման մտավախութիւնները արդարացի՞ էին:

Պ.- Որոշապէս՝ այո: Երբ տարբեր երկրներում գործող մեր դեսպանատներին զուգահեռ նշանակւում են Սփիւռքի նախարարութեան ներկայացուցիչներ, իմաստը ո՞րն է: Միւս կողմից, հենց Հայաստանում բազմաթիւ են դէպքերը, երբ Սփիւռքի նախարարութիւնը կ'ամ մրցակցութեան մէջ է մտնում Մշակոյթի նախարարութեան հետ, կ'ամ ուղղակի իր վրայ վերցնում տարբեր հիմնարկների, ասենք՝ Գիտութիւնների ազգային ակադեմիայի գործառնությունները՝ հայազէտների համաժողովի կամ պատմաբանների գիտաժողովի կազմակերպումը: Դա ոչ միայն նսեմացնում է Ակադեմիայի եւ նրա ինստիտուտների դերը, այլեւ կասկածի տակ է դնում կազմակերպուող այդ եւ նման ձեռնարկների գիտական մակարդակն ու որակը:

Հ.- Մեր գրոյցը աւարտին հասցնելու համար կ'ուզենայի ամփոփիչ խօսք լսել Ձեզնից: Փաստօրէն, նախարարութիւնը գոյութիւն ունի, եւ անցնող 8 տարիների ընթացքում մեծ ծաւալի աշխատանք է կատարուել, որի ընթացքում թոյլ են տրուել որոշ սխալներ, որոնց մի մասին անդրադարձանք մեր գրոյցում: Փորձառու գործչի Ձեր դիրքերից ի՞նչ թելադրութիւն կ'ուզէիք անել:

Պ.- Նորից կրկնեմ. չի սխալւում նա, ով չի աշխատում: Այս պարագայում սխալի հարց չէ, կողմնորոշման հարց է, չափի զգացողութեան հարց է, նպատակայարմարութեան հարց է, խնայողութեան հարց է, անվտանգութեան հարց է, հոգեբանութեան հարց է, նոյնիսկ, ադապտացիա կոչուող երեւոյթի հարց է: Չի կարելի նոյն թեման, յատկապէս նոյն անհատն ամէն օր երեւայ հեռուստաէկրանին, դա էժանացնում է երեւոյթը, անհատին, կորչում է կարեւորութիւնը, այստեղ չի գործում «որքան շատ՝ այնքան լաւ»-ը...

Այստեղ միախառնուած է պետական խնդիր, ազգային խնդիր, քաղաքական խնդիր, տնտեսական խնդիր, դաւանաբանական խնդիր, եւ պետք է մի փոքր մարմին, մի ուղեղ, որը կը կողորդինացնի բոլոր նախարարութիւնների հնարաւորութիւններն ամէնքին իր բնագաւառով՝ սփիւռքի հետ աշխատելու համար:

ԱՂԹԻԻՐ՝ ԱԶԳ

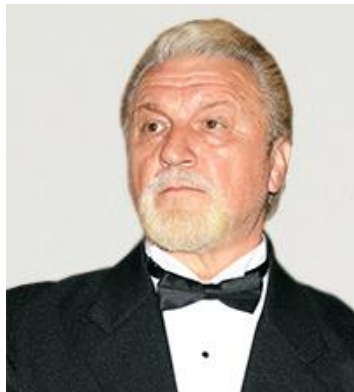
Տեսակետ

ՈՒԽՏԻ ՀԱՐԻՐԱՄԵԱԿ, ՅԵՏՈՅ ԻՆՉ Դ. ԺԱՄԱՆԱԿԱՎՐԷՊ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ոչ փող զարկինք, ոչ արձագանգ լեռնասոյգ, Սարէ ի սար չարաշշուկ տարին լուր. Ու չերգեցինք ողբոց երգեր սրտայոյգ, Երբ պատանւոյն բացինք մոռյլ փոսին դուռ:

(Մկրտիչ Պէշկոյաշլեան)

Վերջին հարիւրյիսուն տարիներու ընթացքին մեր ազգային կեանքը լեցուն է յեղափոխական

շարժումներով, որոնք արդիւնք էին հայերու դէմ կատարուած անմարդկային բռնութիւններու, կողոպուտին ու անողոք սպանդներուն եւ կոտորածներուն: 19րդ դարու հայ իրականութեան ամենէն տիրական դէմքերէն Խրիմեան Հայրիկ՝ Պերլինի վեհաժողովէն ստացած իր յուսախաբութենէն ետք, բողոքի ձայն բարձրացուց եւ իր «երկայթ շերեփ»ի անփոխարինելի պատգամով բացայայտ կոչ մը ըրաւ իր ժողովուրդին՝ իր փրկութիւնը յեղափոխութեան եւ զենքի մէջ փնտռելու: Յաջորդաբար, ազգային գործիչներ եւ գրիչներ՝ Ռաֆայէլ Պատկանեան, Միքայէլ Նալբանդեան, Րաֆֆի, Մկրտիչ Փորթուգալեան, Արփիար Արփիարեան, Քրիստափոր

Միքայէլեան, Աւետիս Ահարոնեան եւ տակաւին շատեր, 19րդ դարու վերջերուն հայ երիտասարդութեան գաղափարական խմորումին մշակները դարձան եւ զարկ տուին հայ յեղափոխական շարժումներուն:

Շատ հակիրճ պատմականով մը անդրադառնանք մեր յեղափոխական կուսակցութիւններու պատմութեան:

1. Տետայական (հայդուկային) շարժումներ 1880-ական թուականներուն.- Հերոսներ պայքար կը մղէին թուրք եւ քիւրտ հրոսակներու դէմ, որոնք սանձարձակ կը կեղեքէին Հայ ժողովուրդը, մասնաւորաբար գաւառներու մէջ:

2. Արմենական Կուսակցութիւն.- 1885-ին կը ծնէր առաջին քաղաքական, ազատագրական կուսակցութիւնը Վանի մէջ, որ թէեւ միակ անհատ հիմնադիր մը չունէր, բայց Փորթուգալեանի գաղափարախօսութեան շունչով պատրաստուած եւ ներշնչուած երիտասարդութիւն մը հիմնեց զայն, որուն գլխաւոր նպատակը եղաւ « Թիւրքիայի հայ ժողովրդեան համար իրաւունք ձեռք բերել, ինքզինք ազատօրէն կառավարելու, որով միայն կարող կը լինի իբրեւ մարդ ապրելու միջոցներ գիտնալ եւ զանոնք գործադրել ժամանակի պահանջմանց համեմատ»:

3. Մոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան Կուսակցութիւն .- հիմնուած 1887-ին ժընեւի մէջ: Կարճ ժամանակի մէջ ունեցաւ մասնաճիւղեր Թուրքիոյ տարածքին, ինչպէս նաեւ Ռուսաստանի, Պարսկաստանի, Ռումանիայի, Պուլկարիայի եւ Եգիպտոսի մէջ: Անոր քարոզչութեան առանցքը կը կազմէր «Արեւմտեան Հայաստանի ազատագրումը եւ անկախ պետականութեան ստեղծումը»:

4. Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւն.- Հիմնուած է Թիֆլիսի մէջ 1890-ին: Կուսակցութեան գլխաւոր նպատակը եղած է համախմբել ժողովուրդը ձեռք բերելու համար քաղաքական եւ տնտեսական ազատութիւն Արեւմտահայաստանի մէջ: Կուսակցութեան քարոզչութեան գլխաւոր նպատակը եղած է «Հայկական Հարցի լուծումը, Արեւմտեան Հայաստանի մէջ ինքնավարութիւն ստեղծելով»:

5. Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւն.- Հիմնուած է 1908-ին, իր շարքերուն մէջ ներառնելով Վերակազմեալ Հնչակեան եւ Արմենական Կուսակցութեանց անդամները: Նորակազմ կուսակցութեան հիմնական սկզբունքները եղած են « ջատագով կանգնիլ ազգային իրաւունքներու պահպանման եւ զուտ վարչային ապակեղրոնացման դրութեան:»

Օսմանեան կայսրութեան մէջ տիրող անարդարութեան ու բարբարոսական կեղեքումին դէմ պոռթկացին եւ զենք բարձրացուցին մեր կուսակցութիւններու հերոսները եւ անոնցմէ շատեր գիտակցաբար եւ մարտիրոսաբար զոհուեցան Հայ ժողովուրդի պայծառ ապագայի տեսլականով ու բոլորն ալ արժանի են մեր խոր յարգանքին, եւ կը խոնարհինք անոնց յիշատակին առջեւ:

Այս յօդուածը որեւէ ձեւով պիտի չփորձէ անդրադառնալ ներքին կոնիւնքերու եւ պայքարներու, ինչպէս նաեւ եղբայրասպան կոնիւնքերու, որոնք դժբախտաբար ջլատեցին մեր ոյժերը եւ աւելիով թիրախ դարձուցին մեզ թշնամիին անյազ ոխակալութեան: Կ'արժէ միայն յիշատակել այստեղ, թէ 1908-ին՝ Թուրքիա տակաւին Սահմանադրութեան մէկ տարին չբոլորած, նախորդ համիտեան նախճիրներէն եւ կոտորածներէն զերծ մնացած Ատանան՝ նշաւակ դարձաւ Երիտ-Թուրքերու ատելութեան եւ վրէժխնդրութեան: Սահմանադրական նոր կարգերու յայտարարութեան ատեն բաւականին էր թիւր մեր քաղաքական դեկավարներուն, որոնք միամիտ լաւատեսութեամբ եւ վստահութեամբ ողջունեցին նոր կարգերը, մասնակցեցան ցոյցերու, առանց անդրադառնալու որ արիւնարբու, մոլեռանդ եւ նենգամիտ թուրքը չէր կրնար փոխուիլ, ինչ որ ժամանակը փաստեց:

Եւ վերջապէս պիտի համարձակինք ըսելու, որ տխուր էին քաղաքական կուսակցութեանց ներքին անհասկացողութիւնները. «միութիւն», «համերաշխութիւն», «համաձայնութիւն» մնացին օդին մէջ նետուած բառեր եւ երբեք կեանքի չկոչուեցան, որովհետեւ մեզի կը պակսէր հաւաքական կամքն ու կորովը:

Ակներեւ է որ մեր կուսակցութիւնները հայ ժողովուրդի ազատագրական պայքարը յեղափոխական միջոցներով կ'ուզէին իրականացնել: Հայկական հարցը քաջքուտեցաւ խորհրդածողովէ խորհրդածողով: Ո՛չ մէկ գերպետութիւն կամք արտայայտեց անկեղծօրէն տէր կանգնելու հայկական անկախ պետականութեան մը իրականացումին՝ մեր պապենական հողերուն վրայ: Ամերիկան, որ այդքան հետեւած է օգնութեան ձեռք

երկարած էր որբեր հաւաքելու աշխատանքին մէջ, նիւթական շահ մը չէր գտած Հայաստանի հովանաւորումը (mandate) ստանձնելուն մէջ եւ հետեւաբար մերժած էր: Անգլիան որ միշտ թիկունք կանգնած էր թուրքերուն, անոնց պարտութեան օրերուն իսկ չպնդեց հայերու անկախութեան մասին, իսկ Ֆրանսան շահագործել կ'ուզէր Թուրքիան, եւ ինչպէս պատմութիւնը վկայեց՝ Մարաշի Հայութիւնը կոտորուեցաւ 1920 թուականին երբ Ֆրանսացիներ տակաւին Կիլիկիոյ մէջ էին, որմէ երկու տարի ետք ամբողջապէս պարպեցին Կիլիկիան եւ զայն արծաթեայ սկուտեղի վրայ հրամցուցին թուրքերուն: Այս բոլոր քաղաքական խաղերը շարունակուեցան մինչեւ Լօզանի Խորհրդածողովը:

Այս բոլորին մէջ հայ ժողովուրդը իր ազատութիւնը երազեց եւ դիմեց յեղափոխութեան, ինչ որ արդար պոռթկում մըն էր նենգամիտ Թուրք դիւանագիտութեան դէմ, որուն մեղսակից էր նաեւ Եւրոպան իր անտարբերութեամբ, ոտնակոխելով մարդկային ազնուագոյն սկզբունքներն ու իտէալները:

Հայերուս համար շատ դիրին է փնտռել մեր դժբախտութեան պատասխանատուութիւնը օտար պետութեանց շահամոլ քաղաքականութեան մէջ: Պատմութեան առջեւ անհերքելի փաստը պիտի մնայ ա՛յն իրողութիւնը, որ հայ ազգի ղեկավարներ, դիւանագետներ եւ յեղափոխականներ իմաստութիւնը չունեցան համագործակցութեամբ, կեդրոնացեալ միահամուռ ճակատով հետապնդելու Հայկական Հարցը. հետեւաբար մեր ցաւահին վիճակին պատճառները պէտք է փնտռել մեր ներքին տկարութեան մէջ: Այդ տկարութեանց դրսեւորումը տեսանք նաեւ գաղթօճախներու մէջ՝ Պէյրութ, Սուրիա, Եգիպտոս, Աթէնք եւ այլուր տեղի ունեցած եղբայրասպան անաբեկումներով, որոնք անհասկնալի են մարդկային առողջ մտածողութեան:

Տարագիր սփիւռքահայեր՝ կորսնցուցած են հայրենիք եւ ծննդավայր, բայց տակաւին իրենց աչքերը կը յառին դէպի Արարատ, որուն ստուերին տակ իր օր աւուր գոյութիւնը կը պահէ վերանկախացած փոքրիկ Հայաստանը, ուր կը գտնուին Արեւմտեան Հայաստանի գաղթականներէն խոշոր զանգուած մը: Այսուհետեւ թերեւս այնքան ալ անհրաժեշտ չեն մեր քաղաքական կուսակցութիւնները Սփիւռքի տարածքին, երբ հայրենիք ունինք ուր կան եւ կը գործեն քաղաքական կուսակցութիւններ: Սփիւռքին պէտք է Արտասահմանեան Ազգային Ժողով մը (որուն մասին պիտի անդրադառնամ յաջորդ յօդուածով) որպէսզի մէկ ձայնով ներկայացնէ իր արդար դատը համայն մարդկութեան, իսկ ազգային բարեգործական գործերով կրնան զբաղիլ մեր բարեսիրական հաստատութիւնները, նամանաւաղ Եկեղեցին որ այդքան թերացած է իր առաքելութեան մէջ:

Անհրաժեշտ են մեզի նոր ժամանակներու ոգիին համապատասխանող նոր ուղղութիւն եւ դաստիարակութիւն: Այսուհետեւ Հայկական Դատի հետապնդումէն զատ եւ անդին՝ չկայ ա՛յլ քաղաքական գործունէութիւն, որու կողքին՝ սակայն կայ Հայաստանի վերաշինութեան ու ամէն առումով հզօրացման հսկայական աշխատանքը, որուն մէջ մեծ ներդրում պիտի ունենան Արեւմտահայ գաղթօճախները ի սփիւռս աշխարհի: Որքան ալ ներդաշնակ չեն Սփիւռքի հայութեան կապերը հայրենի պետականութեան աշխատանքներուն հետ, այնու հաղերձ իւրաքանչիւրիս արեան կանչն է սատարել հայրենիքին՝ մեր կարողութեան չափով:

Նոյնքան ակնկալելի է որ մեր հայրենի պետութեան ղեկավարները ըմբռնեն սփիւռքահայութեան վիճակը, եւ հեռու մնան վերէն նայելու իրենց հոգեբանութենէն եւ չկաշառեն ու չշոյեն փառասէր եւ փառամոլ «ազգայինները» իրենց առատաբաշխ շքանաշաններով, մեկնելով ընդհանրապէս իրենց անհատական եւ ո՛չ ընդհանրական շահերէն:

Հայաստանի Պետութիւնը պէտք է հասկնայ, որ Հայրենիքի ու Սփիւռքի գաղութներու միջեւ կապը՝ մօր եւ որդիի յարաբերութիւն է, եւ անհրաժեշտ է որ հիմնուած ըլլայ մայրական սիրոյ բոլոր տուեալներուն վրայ, --սիրոյ, գուրգուրանքի եւ քաջալերութեան,-- որպէսզի աստանդական հայեր վերադառնան իրենց մօր գիրկը, եւ իրենց հետ բերեն զիրենք հիւրընկալած երկիրներու՝ տնտեսական, գիտական, ճարտարարուեստական բոլոր առաւելութիւնները եւ սատարեն հայրենիքի վերելքին:

Հետեւաբար՝ դատապարտելի է հատուածական շահեր հետապնդելու մեր հոգեբանութիւնը, ինչ որ կը ջլատէ մեր քաղաքական եւ մարտական ոյժը: Ներկայիս այս հարցը որքան ալ էական նկատուի, տակաւին կարելիութիւն մը դառնալէ հեռու է, որովհետեւ սոսկ փափաքով եւ զգացումներով չենք կրնար առաջնորդուիլ, անհրաժեշտ է միութեան նախանձախնդրութիւն եւ անկեղծութիւն, որոնց բացակայութիւնը զգալի է մեր բոլոր գաղթօճախներուն մէջ:

Հայ Ժողովուրդը երբեք պէտք չէ մոռնայ թէ ի՛նչ զոհողութիւններու եւ ի՛նչ մարտիրոսութեան գին վճարեց իր ազատութեան պայքարի ճանապարհի ընթացքին: Այս զոհողութիւններն ու նահատակներու մարտիրոսութիւնները պէտք է կորիզը կազմեն մեր ապագայի մտածողութեան: Բարբարոս Թուրքը փորձեց փճացնել հայ ցեղը, ջարդեց, կոտորեց, դէպի անապատները քշեց եւ յաջողեցաւ մոխրացնել հայոց աշխարհը, եւ սակայն չկրցաւ փճացնել ցեղին ապրելու եւ գոյատեւելու բարոյական եւ մտաւորական կորովը:

Այսօր իրաւունք ունինք հպարտանալու ներկայ Հայաստանով, որ մեր պատմական հայրենիքի մէկ մասն է միայն, եւ իւրաքանչիւր հայ՝ զայն պահելու, սնուցանելու արիութիւնն ու կամքը, հեռատեսութիւնն ու իմաստութիւնը ցոյց պէտք է տայ առանց անտեսելու սփիւռքի ծովածաւալ կարիքները, ուր կ'ապրի հայութեան մեծամասնութիւնը:

Մեր արդար դատի հետապնդումին համար անհարաժեշտ է որ կեդրոնացնենք մեր ոյժերը, միաձոյլ եւ միաձայն գործունէութիւն պէտք է ըլլայ մեր նոր նշանաբանը, հեռու հատուածական եւ կուսակցական թշնամութենէ եւ ատելութենէ, կարենալ հասնելու մեր նպատակին: Մեր, միութիւն եւ զոհողութիւն պիտի առաջնորդեն մեզ փառապանծ յաղթանակի, որ մեր անիրաւուած ժողովուրդին արդար իրաւունքն է եւ մեր նահատակաց արինաթաթախ կտակը:

ՈՍԿԱՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ (Շար. Ե.)

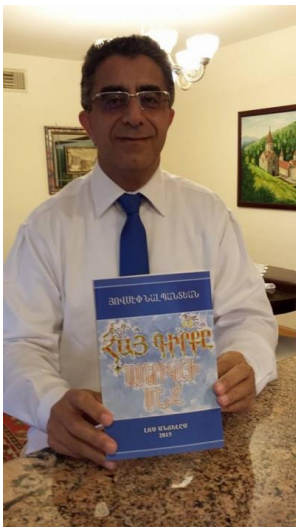
7 Յուլիս 2015

Գրական-Մշակութային

ՅՈՒՍԵՓ ԱՅՎԱՅԻՆ ԱՌԱՒԵԼ ԻՆՔՆԱՃԱՆԱԶՄԱՆ....

(Յովսէփ Նալպանտեանի նոր հրատարակութեանց առիթով)

Ինքնաճանաչում եւ առաւել ինքնաճանաչում....Ահա արմատը, արմատներու արմատը ազգի թէ անհատի փրկութեան, յառաջդիմութեան, զարգացման...: Իսկ գիրը, գիրքը լաւագոյն ուղենիշներէն է, ամէնէն էականը անտարակոյս, ինքնաճանաչման, ինքնագիտակցութեան, լուսաւորութեան... հայապահպանումի եւ հայակերտումի հզօրագոյն գրաւական՝ մանաւանդ սփիւռքի տարականոն պայմաններու տակ:

Այս խորին հաւատքով եւ յանձնառութեամբ է, վստահաբար, որ անդո՛ւլ ու տքնաջա՛ն կը գործէ հրապարակագիր, բանասէր, հրատարակիչ, կրթական մշակ եւ ազգային-հասարակական գործիչ Յովսէփ Նալպանտեանը՝ քանի տասնամեակներէ ի վեր, սփիւռքի դժուար ու դաժան պայմաններու մէջ, յաղթահարելով անյաղթահարելի, արհամարհելով ամէն խոչընդոտ...: Ան մեզի կը հրամցնէ, կը ներկայացնէ մե՛րը, մեր ինքնութեան լուսաճանաչ պատկերը կերտած ու կերտող դէմքերը, զայն ցոլացնող դէպքերը, կը

մատնանշէ զայն վտանգող հանգամանքները...անխոնջ պրպտելով, որոնելով, ուսումնասիրելով մեր գրական անդաստանը, անկէ յայտնաբերելու եւ լոյսին բերելու համար նորանոր գանձերը հայ դպրութեան, հայ մտքի, հայ հոգիի....

Գրասեղանիս վրայ են ահա ինձի վերջերս ուղարկած չորս գիրքերը՝ «Կեանքի Շարունակուող Շաւիղներ», «Հայ Գիրքը Ամերիկայի մէջ», «Մեսրոպ Մաշտոց Մեծասքանչը» եւ «Ուղղագրութեան Նիւթերու Ժողովածու» հատորները, որոնց վրայ ակնարկս կը յամենայ մերթ ընդ մերթ...: Կը թերթատեմ, կը կարդամ զանոնք մէկ առ մէկ, ժամանակ առ ժամանակ...եւ ուրախութիւնս կը փոխակերպուի զարմանքի, հիացումի ի տես այն հսկայածաւալ հոգեւոր աշխատանքին, որ կայ իւրաքանչիւր հատորի ետին...., ի տես այն անխախտ հաւատքին, հետեւողական ճիգերուն, որոնց արգասիքն են անոնք:

Կը կարդամ իր հարուստ եւ բովանդակալից կենսագրութիւնը եւ կը մնամ ապշահար, թէ ինչպէս Յովսէփ Նալպանտեան՝ գրագէտ-բանասէրը, կրցեր է աշխատասիրել, կազմել ու խմբագրել տասնեակ հատորներ, որոնք կ'ընդգրկեն «Լոյս» հանրագիտակներու վեց հատորները, «Ամերիկահայ Գիրքի Պատմութիւն» հաւաքածուն, «Յովսէփ եւ Գարոլին Նալպանտեան» մատենաշարի լոյս ընծայած գեղարուեստական գիրքերը, զուգահեռաբար իր կրթական, ազգային-հասարակական բեղուն գործունէութեան: Եւ վերջապէս՝ «Կեանքի Շարունակուող Շաւիղներ» հատորը, ուր այս անգամ Յովսէփ Նալպանտեան հրապարակագիրն է, որ

յուսարձակի տակ կը բերէ գերազանցօրէն հայ ազգային-հաւաքական կեանքը, ազգային մեր մտահոգութիւնները, որոնք կ'ընդգրկեն հայ կեանքի բազմաբնոյթ ոլորտները՝ մաքուր հայերէն խօսիլը, հայ գիր ու մշակոյթը կենսունակ պահելը, կարդալու անհրաժեշտութիւնը, գաղափարանուէր երիտասարդութեան դաստիարակութիւնը, հայրենասիրութիւնը, միասնականութիւնը, ազգային մեր պարտաւորութիւնները...բարձրաձայնելով անոնց մասին իր խոհերը, մտորումները, խորհրդածութիւնները...ծնունդ առած եւ թելադրուած սեփական կենսափորձէն, սեփական կեանքի ժամանակի պահանջներէն, որպէս ազգային հրատապ հարցեր...: Հրապարակագրի իր տեսլականը կը գտնենք իր հետեւեալ տողերուն մէջ. «Լաւ հրապարակագիրը գիտակից այն անհատն է, որ միշտ ճշմարտութիւնը կը խուզարկէ, որ ընթերցողներուն տեղեակ կը պահէ ազգային, տեղական եւ համաշխարհային անցուդարձերուն: Ան կը պաշտպանէ արդարամիտ մամուլի շահերը: Ազգային-հասարակական խնդիրներու յուժման համար անաչառ է եւ հետապնդող: Կը մեկնաբանէ եղելութիւնները եւ կը ձգտի լաւին ու բարիին»:

Այս տեսլականով կը գրէ ան, իր մատը դնելով մեր հաւաքական ցաւերուն եւ վերքերուն վրայ, անաչառ ու անկողմնակալ, զանոնք դարմանելու առաջադրանքով, զանոնք բուժուած տեսնելու նախանձախնդրութեամբ:

Տանք անոնցմէ քանի մը օրինակ: Ջերմեռանդօրէն պաշտպանելով լեզուի դերը հայապահպանման գործին մէջ, ան կը գրէ. «Մեր լեզուն հազարամեակներու ընթացքին ստեղծուած ողջ կեանքի արդար արգասիքն է, մեր կենցաղի, մեր միտքի, զգացումներու, յոյսերու եւ յոյզերու, ցասման ու պատմութեան ամենահրաշագեղ արտայայտիչը: Մեր սրբազան պարտականութիւնն է, որպէսզի հոգատար կերպով պահենք եւ զարգացնենք մեր մշակոյթի ամենամեծ գանձը՝ մեր մայրենին: Ուրեմն զգոյշ եւ խոհեմ պիտի ըլլանք պահելու անոր լաւագոյն եւ անխաթար յատկանիշները, անոր հանդէպ ունեցած մեր սերը, ճիշդ խօսելու եւ գրելու կարելորութիւնը, յստակութիւնը, հնչեղութիւնը, գունազեղութիւնը»: Չուզահեռաբար, ան ցաւով կ'անդրադառնայ հայ գիրքի անցուցած տագնապին, շեշտելով կարդալու կարելորութիւնը, քանզի «լեզուն կը զարգանայ, կ'ամրապնդուի միայն կարդալով»: Միասնական համագործակցութեան զծով, Յովսէփ Նալպանտեան կ'առաջարկէ կեանքի կոչել համասփիւռքեան կեդրոնական միասնական գործունեայ մէկ մարմին, ինչպէս նաեւ՝ սփիւռքեան տնտեսական հիմնադրամ, վերջինը՝ քանզի, «քաղաքական, ընկերային, հասարակական որեւիցէ գործ, իրագործելի խնդիր կամ հարց՝ աննպատակ է եւ անիրագործելի, եթէ չունենայ տնտեսապէս հզօր կարելիութիւններով օժտուած մարմին մը»: Գովելի ինքնաքննադատութեամբ, ան կը գրէ ազգային մեր արատներուն մասին, դիտել տալով, զոր օրինակ, որ «1910-1915 թթ. մեր մէջ հայ դաւաճաններ կը վիստային: Դրամի համար ընտանիք, ընկեր եւ ազգ ծախողներ», կամ երբ մեր «ղեկավարութիւնը, կարգ մը կուսակցութիւններ...եւ ողջ ժողովուրդը խաբուեցաւ Իթթիհատի 1908-ի Սահմանադրութեան հռչակումով եւ մենք շա՛տ սուղ վճարեցինք...», վկայակոչելով սկզբնաղբիւրներ կամ համապատասխան փաստաթուղթեր: Տակաւին՝ մատը կը դնէ մեր անհեռատեսութեան եւ ազգակործան գործունէութեան ցաւոտ երեսներուն վրայ, Վանի նահանջին, բերդաքաղաք Կարսի յանձնումին եւ մեր խայտառակ լքումին վրայ...: Սփիւռքի ներկայ իրականութիւնը առնելով իր յուսարձակին տակ, Յովսէփ Նալպանտեան իր խոր մտահոգութիւնը կը յայտնէ ազգային այն նահանջին որ տեղի կ'ունենայ, երբ կը փակուին ամենօրեայ հայ դպրոցներ, մամուլ, ակումբներ, հազարաւոր հայ ընտանիքներ կ'արտագաղթեն Իրանէն, Լիբանանէն, Սուրիայէն, եւ նաեւ Հայաստանէն....

Տակաւին, իր «Կեանքի Շարունակուող Շաւիղներ» հատորին մէջ, յարգելի հեղինակը տեղ կու տայ նաեւ Յակոբ Պարոնեանի, Գրիգոր Զօհրապի, Պարոյր Մեւակի, Յակոբ Կարապենցի եւ այլոց մասին արժեւորման բովանդակալից յօդուածներով, ուր անոնք ի յայտ կու գան իրենց գրական-գեղարուեստական, հրապարակագրական տարբեր կողմերով, հարստացնելով մեր գիտելիքը անոնց գրական վաստակին մասին, անցեալը ներկային առնչելու առիթ ընծայելով...

«Կեանքի Շարունակուող Շաւիղներ» գիրքը դեռեւս կը հարստանայ՝ օրագրային էջերով, ճամբու նօթերով, միջազգային խնդիրներու արծարծումով, աշխարհահռչակ գրողներու մասին ակնարկով, գրախօսականներով եւ այլ հետաքրքրական եւ ուսանելի նիւթերու մասին յօդուածներով:

Եւ այսպէս, «Կեանքի Շարունակուող Շաւիղներ»ուն մէջ, իր մտքի եւ հոգիի բերքով հանդէս կու գայ՝ գիրքի սերը տառացիօրէն պաշտամունքի հասցուցած, բանասէր, հրապարակագիր, հրատարակիչ, ազգային-կրթական-հասարակական գործիչ, հայ գիրքի երախտաւոր Յովսէփ Նալպանտեան, որ կարեւոր հարցեր կը բարձրացնէ, անաչառ դիտարկումներ եւ օգտակար առաջարկներ կ'ընէ հայ կեանքը յուզող էական հարցերուն շուրջ, գրական, պատմական, միջազգային, քաղաքական, մշակութային լուսաբանութիւններ կը պատահաւորէ, որոնք կ'ընդլայնեն ընթերցողին մտահորիզոնը, ազգային եւ մարդկային ինքնաճանաչման եւ գիտակցութեան նոր որակ ու մակարդակ կը ներշնչեն, եւ կարեւոր ներդրում են՝ մեր Մեծաքանչին, հայ գրական-մշակութային եւ ազգային-հասարակական-քաղաքական կեանքի առաւել կենսաւորման, աշխուժացման եւ զարգացման:

Վարձքդ կատա՛ր, սիրելի եւ յարգելի մշակ:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Նիկոսիա, Մեպտեմբեր 2015

Գրական-Մշակութային

ՓՈՆՉ ՄԸ ՉԱՓԱԾՈՅ ԵՐԿԵՐ....

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԷՆ

ԵՐԳՍ ԸԼԼԱ՛Ր....

Երգս ըլլար նշոյլ մը լո՛յս

Յուսալքուա՛ծ, թշուա՛ռ մարդուն,

Տառապեալին՝ յոյսի նշո՛յլ,

Միրտը բացող շո՛ղ գուարթուն....

Ուղեկորոյս մարդուն լո՛յս տար,

Վշտակիրին ըլլար բալասա՛ն,

Բուժիչ դե՛ղ ու դարմա՛ն ըլլար

Հոգւոյ, մարմնի ցաւին համար....

Թոհուրոհի՛ն շփոթահար,

Տուն կանչող փարո՛ս ըլլար,

Խառնարանի՛ն բաբելոնեան

Հայուն վճիտ ցո՛ւքը ըլլար....

Երգս խոնարհ ըլլար հոգեհա՛ց
Ոգիի սովին՝ մանանա՛
Օրհնութեան պէս տեղա՛ր, տեղա՛ր
Դառնար նշխա՛ր հաղորդութեան:

.....

ԺՊԻՏՆԵՐԸ...

Ժպիտները ծաղիկնե՛ր են
Լո՛յս կը սփռեն հոգիէս ներս,
Կը դիւթեն զիս, կը հմայեն
Գարնան շունչով կը վարարեն....

Հէքը օրուան կը խաղաղի
Լուսերգութեամբ մը բարի,
Ինչպէս ալիքներն ովկեանին
Շողերուն տակ արեգակին....

Ժպիտները հոգիէ-հոգի
Կը կամարեն սիրտերն իրար
Կը դառնան գօտի՛ ծիրանի
Հաշտութեան երգ ու մեղեդի....

Կարենային եթէ մարդիկ
Ժպիտ բաշխել միշտ իրար
Կը նահանջէր յայնժամ չարը
Աշխարհ կ'ըլլար դրախտավայր:

.....

ԼՈՒՍԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Հոգիս կը խայտայ լոյսովն առտուան

Նոր թրթիռներու յոյսով սրբագին

Նոր տեսիլքներու տենդով սպասման

Նոր արարումի տենչով լուսածին....

Լո՛յս առաւօտեան, տուր ինձի թելեր

Երա՛զի թելեր որ ճախրեմ ազա՛տ

Թեւածեմ դէպի նոր հորիզոններ

Մտքի ու յոյզի, խոհի հեռարձակ....

Լոյսի շառայլիդ նման տարածուիմ

Փակ դռներէն ներս ներխուժեմ

Փակ սրտերէն ներս թափանցեմ

Տանիմ բերկրանքը լոյսիդ տարփանքին....

Լոյսի շողերդ թող պեղեն հոգիս

Ծալ-ծալ շերտերէն մտնեն անարգել

Խորխորատներն անոր թող հասնին

Խորին խորհուրդը թող յար խուզարկեն....

Ես երկրպագուն եմ քու վառ հրաշքին

Մատչողն անյոզնում լոյսիդ ակունքին

Թող հազար խութեր արգելակեն զիս

Մինչ վերջին շունչս քեզմով եմ արբշիռ:

Ե.Գ

.....

ԲՈՊԷԱԿԱՆ

Աղօթքի ժամ է իրիկնային

Մայրամուտին մէջ ծիրանի,

Երբ լոյսերը կը հուրհրատին

Հրդեհին մէջ հորիզոնին....

Մեղեդի մը՝ թրթռուն թախիծ,

Կը հասնի իմ ականջին,

Սրտիս մէջ կը սեղմուի

Երագներով կ'օրրէ զիս....

Օ՛ իրիկուն, խորհուրդ խորին,

Ծնրադիր եմ վերջալոյսիդ,

Օրհնութիւն բե՛ր աշխարհիս,

Յո՛յսը գալիք արշալոյսին...

Ե.Գ..

.....

ԲՈՊԷԱԿԱՆ....

Աստղերը մէյ մէկ ջահ սրբազան

Երկնականարին վրայ երկնքին

Կարծես մէյ մէկ անուրջ ըլլան

Սիրոյ, կարօտի հեքիաթով լի...

Լռութեան մէջ համատարած

Ես կը լսեմ փսփսուքն ա՛յդ

Իրարմէ հեռու, իրար մօտ այնքան

Կը տանջուին կարօտով անանց....

Փսիսուքն իրենց մեղեդի կ'ըլլայ
Միրոյ քաղցրագին հնչիւններով լի
Միրտս կը թրթռայ կարօտով անանց
Կը գրկեմ աստղերն վառ սիրով լի...
Ե.Գ..

.....

ՐՈՊԷԱԿԱՆ...
Բառերով վտիտ բայց արարչական
Կ'ուզեմ հիւսել սիրոյ մի մանեակ,
Ուլունք առ ուլունք քովէ քով շարուած
Լոյսի, բարութեան, գթասրտութեան...
Թող ճառագէ ան սիրով լուսափայլ,
Դառնայ օրհնութիւն, բարիք երկնառաք,
Համերաշխութիւն ի մէջ բիր մարդկան,,
Հաճութիւն սրտի, ոգիի հմայք...
Երկնի աստղերուն պէս ան շողշողա՛յ
Յոյս ու լոյս սփռէ հոգւոյ երկնքին,
Շողքն անոր ցրէ խաւարն յաւիտեան,
Լոյսի հեղեղո՛ւմ դառնայ աշխարհին...
Ե.Գ.

ԱԿՆԹԱՐԹՆԵՐ

Ամբողջ կեանք մը կ'ապրինք մտածելով թէ ո՞րն է ճիշդը, ո՞րն է սխալը, ո՞րն է ճիշդ կեանքը...կ'ապրինք մտածելով վաղուան մասին, գալիքին մասին, մեր ծրագրերներուն մասին...եւ կը կորսնցնենք ներկայ պահը, ներկայ օրը, ներկայ ակնթարթի խորհուրդը, որ անվերադարձ է, անկրկնելի...Կեանքի ամէն մէկ ակնթարթը հրաշալի է...Պիտի ըմպենք անոր լոյսը.....

Առանց սիրոյ, կարելի չէ երբե՛ք զգալ ուրիշը, հասկնալ զայն, ներողամտութեամբ դիմագրաւել անոր բացթողումները, սխալները...Սէրն է աղբիւրը հանդուրժողութեան, զթասրտութեան...Սիրոյ պակասէն կը բխի ամէն չարիք, որ ի վերջոյ կը վերադառնայ զայն գործողին, անոր պատճառելով խղճի խայթ, ա՛յս կամ ա՛յն ձեւով, որքան ալ վերջինը փորձէ բթացնել իր խղճի ձայնը...Խղճի խայթը երբեմն կը ներկայանայ հոգեկան խոր անձկութեամբ, ներքին անբաւարարուածութեամբ, տխրութեամբ, ջղայնութեամբ...Չարիք գործողը չի կրնար երբե՛ք երջանիկ ըլլալ....

.....

Առանձնութեանդ մէջ երբ մեկուսանաս, խոհ-ապրումներուդ մէջ կողիացած, տիեզերքին հետ կը նոյնանաս, կ'ընդարձակիս սահմանազանց...Մինչ ժխորին մէջ աղմկարար, դուն քեզ կը փնտռես անյուսօրէն, կը փոքրանաս, կը կծկուիս...եւ տիեզերքն ալ կը կորսնցնես...Մարդկային հոգին տիեզերքին կը բացուի, զարմանալիօրէն, երբ հեռու ենք ժխորէն, աղմուկ-աղաղակէն եւ անխանգար....

.....

Առեղծուածային մարդ արարած...որ ազատութեան մասին կ'երագէ շարունակ, բայց կը խորշի անոր պատասխանատուութենէն, ազատութիւնը փոխանակելով մտքի գերութեան հետ...Անհասկնալի մարդ արարած, որ «մտածող եղէզ» է ի սկզբանէ, բայց կը թողու որ ուրիշներ մտածեն իր փոխարէն...Չարմանալի մարդ արարած, որ մշտապէս կը գանգատի չար բախտէն, երբ իր «ազատ» կամքով կ'ընտրէ զայն շատ յաճախ, գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար....

.....

Բառը ապրում, բառը խոհ է, բառը ապրող շունչ է, ուր կայ զայն արտաբերողին հոգին, սիրտը, միտքն ու տրամադրութիւնը...Բառէն կը զգաս անկեղծութիւնը կամ հակառակը,

բարեկամութիւնը կամ անոր պակասը....հոգեբանութիւնը, մտայնութիւնը, նկարագիրը, մարդ էակին էութիւնը....Բառը քեզ կը մերկացնէ, քեզ կը բացայայտէ, քեզ կը պարզէ հանրութեան եւ բոլորին առջեւ....Բառերովդ դուն կը մերկանաս հանրութեան առջեւ....ԲԱՌԸ ՔՌԻ ԱՆՁՆԱԳԻՐԴ Է....

.....

Բարի, գեղեցիկ, ազնիւ, գիտակից անկեղծութեամբ լեցուն կեանքը սահման չի ճանչնար....Մարդ էակը եթէ կարենայ քայլ առ քայլ բարձրանալ սանդուղքն ի վեր այդ անվերջանալի աստիճանէն, իր մտահորիզոնը կ'ընդարձակի, տեսադաշտը կը լայննայ, հոգին կը լուսաւորուի....եւ ինք կ'անհունանայ համայն աշխարհը ընդգրկելու չափ....Գոյութեան խորին խորհուրդը գուցէ նման բարձրացման մէջ է եւ բարձրացնելուն....

.....

Բարձր հոգիներն են որ ընդունակ են ինքնաքննադատութեան, ինչ որ զիրենք առաւել եւս կը բարձրացնէ, կ'ազնուացնէ, կը գեղեցկացնէ....Ինքնագոհ եւ ինքնահաւան մարդը կը լճանայ, կը ճահճանայ, կը կղզիանայ....Իսկ հայ կեանքի մէջ, շատ հազուագիւտ են անոնք, որոնք կրնան բարոյական քաջութեամբ իրենք զիրենք քննադատել....մանաւանդ դեկավար դասին մէջ....Շատ ցաւալի է...

.....

Գործդ ըրէ, որքան ալ մարդիկ փորձեն չտեսնելու տալ զայն, նսեմացնել զայն, հազար ու մէկ պատռուակով փոքրացնել զայն...Միտն՝ կատարուած, սիրտն՝ բխած որեւէ գործ, աշխատանք անպայմանօրէն, վաղ թէ ուշ, կու տայ իր բարերար արդիւնքը, իր քաղցրահամ պտուղները, կը դառնայ բարի՛ք, օրհնութի՛ւն....Եթէ ականջ կախես այլոց յորդորներուն, ճամբադ կը կորսնցնես եւ կը մոլորուիս կեանքի ոլորաններուն մէջ....Եղի՛ր ներքի՛ն ձայնիդ ունկնդիր, որ ամենէն հարազատ եւ ճշմարիտ ուղեցոյցն է մարդ էակին....

.....

Երջանիկ է ա՛ն, ով իր աշխատանքով, իր արարումով կաթիլ մը լոյս կու տայ այլոց, պուտ մը ուրախութիւն, բեկոր մը իմացութիւն, ինքնաճանաչողութիւն, հիւլէ մը գեղեցկութիւն....Երջանիկ է ան, որ իր աշխատանքը կը կատարէ՝ ունկնդիր իր խղճի ձայնին....Յայնժամ ան կը վարձատրուի կրկնապատիկ եւ գուցէ հազարապատիկ....քանզի ոչինչ աւելի մեծ է քան այլոց ապրելու բերկրանք պատճառելը, թէկուզ դոյզն չափով իսկ....Գերագոյն ուրախութիւնը անանձնական ուրախութիւնն է...

.....

Ժամանակի թաւալքին հետ, կ'ափսոսաս այն թանկագին ժամանակը գոր յատկացուցեր եւ սին ու փուճ բաներու, մանր-մունր խնդիրներու, սուտ մարդկանց ականջ կախելուդ եւ սրտնեղելուդ, երբեմն կարելորդ՝ անկարելորէն չկարենալ տարանջատելուդ, ուրիշներուն հաճոյ թուալու համար՝ վատնուած ներուժիդ, շրջապատիդ «արժէքներուն» յարմարելուդ, դուն քեզ լիովին եւ ամբողջականօրէն չըլլալուդ....Բայց այս բոլոր սխալները եւ անոնց անդրադարձը գուցէ ըլլան սանդխամատերը այն աստիճանին, որ կրնան քեզ առաջնորդել բաղձալի իմաստնութեան....մանաւանդ եթէ անկեղծօրէն ընդունիս զանոնք ներքնապէս, երբ ամէն ինչ փորձես արժէտորել ժամանակի լայնահորիզոն համապատկերին մէջ....

.....

Կա՞յ բացարձակ ազատութիւն, կա՞յ բացարձակ «մարդկային իրաւունքներ»ու հասկացութիւն....Անշուշտ՝ ո՛չ, այլապէս պիտի ունենայինք նաեւ մանկապիղծներու ազատութիւն եւ իրաւունքներ, ոճրագործներու ազատութիւն եւ իրաւունքներ, սեռամոլներու, գինեմոլներու....եւ այսպէս շարունակ....«Ազատութիւն» հասկացութիւնը չարաշահելը մարդկային ընկերութիւնը կործանել պիտի նշանակէր, անիշխանականութիւն պիտի նշանակէր, մարդկային աւանդական արժէքներու լռի բացակայութիւն պիտի նշանակէր....Ի՛նչ անհեթեթութիւն՝ արդարեւ....

.....

Յոյսը կեանք է, յոյսը լոյս է, յոյսը սպասում է, յոյսը երազ է...Ամէն օր, նոր յոյսով կ'ապրինք, կ'երագենք չգրուած նոր տողը, նոր խոհը, նոր ապրումը, բարի պատահարը, նոր խանդավառութիւնը, աւելի գեղեցիկ կեանք մը, ներքին նոր հարստացում մը, նոր հանդիպում մը, եւ այսպէս շարունակ....Յոյսն ու երազը թելեր կու տան մեզի, ճախրանքի թելեր, նոյնիսկ երբ մեր շրջապատը գորշ է....Ոգիի թելերը ոգիի ներշնչում են, ոգիի ազատութիւն...

.....

Գրելը ինծի համար ամէն ինչ է....իմ ներքին կանչիս ու մղումիս արձագանգը, իմ ազատութի՛ւնս, կեանքիս իմա՛ստը, մերթ՝ պոռթկո՛ւմ է, ներքին լաւայիս ժայթքո՛ւմը, մերթ՝ ամբարած իմաստնութեանս բառերու վերածո՛ւմը....Ապրում-խոհերուս լեզո՛ւ տալը....Եւ դեռ՝ Մեծաքանչիւն հետ ամենպահեայ ժամադրութի՛ւն է, անոր բառերը քով-քովի դնելով, անոնց իմաստ ու յոյզ հաղորդելով՝ հոգեմտաւոր խրախճանքի ապրո՛ւմ անփոխարինելի....եւ կաթիլով մը գոնէ՝ հայապահպանման սուրբ գործին իմ ամէնէն խոնարհ լումաս ներդնելու անսահման երջանկութիւն....Գրելը կեանքս է:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Յուլիս-Օգոստոս-Սեպտեմբեր 2015